

Medrese ve İlahiyat Kavşagında
İSLÂMÎ İLİMLER
(Uluslararası Sempozyum)

المؤتمر الدولي للعلوم الإسلامية بين المدارس الإسلامية التقليدية
والكليات الحديثة المعاصرة

Islamic Sciences at the Crossroad of Madrasah and Theology
(International Symposium)

29 Haziran - 1 Temmuz 2012
29 June – 1 July 2012

2. Cilt

Editör
Yrd. Doç. Dr. İsmail NARİN

Bingöl Üniversitesi Yayınları
2013

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hz. Peygamber Algısı

M. Hanefi PALABIYIK¹ - Nur GÖKHAN-Rabia OLÇAR²

Özet

Malum olduğu üzere algı, 'en genel anlamıyla, duyu organları vasıtasıyla alınan uyarıcıların (duyusal bilgilerin) tutarlı ve anlamlı bir bütünlük oluşturacak şekilde örgütlenmesiyle, analiziyle, yorumuyla ve senteziyle ilişkili (duyu uyarıcılarının duyu alıcılarına ulaşmasından, algılanan şeyin tanınmasına, farkına varılmasına, kavranmasına, vb. kadar geçen fiziksel, nörolojik, fizyolojik, bilişsel ve duygusal) süreçlerin tamamı' olarak tarif edilmektedir.

Her halükârda öznel bir yaşantı olan algılama, kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına, ihtiyaçlarına, dikkatini etkileyen iç ve dış etkenlere, vb. ne bağlıdır ve bunlarla birlikte anlaşılmalıdır. Buradan yola çıkarak algılamanın, insanların hayatları boyunca karşılaştığı tüm olaylara karşı bir bakış açısı olduğunu da söyleyebiliriz. Kişiler ve toplumlar, sorunlarına ve muhataplarına gösterecekleri tepkilerin mahiyet ve biçimlerini, algılarından almaktadırlar.

Buna göre klasik ve çağdaş dönem âlim ve araştırmacılarımızın genellikle üç tür algı içerisinde oldukları söylenebilir: Yüceltmeci, indirgemeci ve sahih algılar. Bu tebliğde geleneksel medrese eğitimi almış bir İslam âlimi olarak Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Hz. Peygamber algısının örneklerle irdelenmesi hedefimizdir. Elmalılı'nın Hz. Peygamber algısının, klasik dönemin neredeyse tüm 'medrese/tekke'de eğitimi almış İslam âlim ve mutasavvıflarıyla aynı ve çoğu zaman yüceltmeci biçimde olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Elmalılı Hamdi Yazır, Hz. Peygamber, Hz. Muhammed, algı, tarihsel bakış, tasavvur, tasavvuf.

1 Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi / ERZURUM [hanefim@atauni.edu.tr, hanefim@yahoo.com].

2 Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Giriş

Çalışmamızda kısaca algı, anlamı ve özelliklerine temas ettikten sonra Elmalılı'nın Hz. Peygamber algısı ve anlayışını örneklendirmeyi hedeflemekteyiz.

Bunun için ben, öncelikle Elmalılı'nın eserlerini aramızda taksim edip, Hz. Peygamber'le ilgili veya ondan bahseden her yeri fişlemeyi planlayarak başlamayı kararlaştırdım. Böylece Elmalılı'nın sadeleştirilmiş olan tefsirini³ ikiye bölerek, değerli öğrencilerim Rabia Olçar'a ilk beş cildini, Nur Gökhan'a da sonraki beş cildini verdim. Dili ağır olan diğer eserlerini ve makalelerini de ben taramaya ve daha sonra tefsir ciltlerine ait olanları da ayrıca tetkik ve kontrol etmeye karar verdim. Arkadaşlarım her sayfayı tek tek inceleyerek, Hz. Peygamber'in geçtiği her cümleyi fişlediler. Daha sonra bunlardan seçmek suretiyle metni oluşturmaya gayret ettik. Arkadaşlarım neredeyse iki kez taramaya ve ben de tüm taramalarını teker teker kontrol etmeme ve ayrıca üzerinde tartışmamıza rağmen, yine de gözümüzden kaçan hususların olacağını peşinen itiraf etmek durumundayız. Çünkü hem uzun süreç içinde ve hem de araya giren birçok olayın, dikkatimizi dağıtmış ve kusurlanmamıza yol açmış olabileceğini şimdiden kabul etmekteyiz.

Bu taramalar sonunda, aslında Elmalılı'nın makaleleri ve diğer eserlerinde başlığımızı ilgilendiren herhangi bir şeye neredeyse rastlayamadığımızı, böylece sadece onun temel eseri olan tefsirinden istifade ettiğimizi belirtmeliyiz. Elmalılı hakkında yapılmış tez, makale ve bildirileri basılmış bir adet sempozyumun⁴ da aynı şekilde ve hedefimiz açısından tarandığını ayrıca ifade edelim.

ALGI VE İMAJ

"Dil bir simgedir; düşünce ise bir imge. İmgeler, psikolojide ve diğer insan bilimlerinde, zihinsel faaliyet (bilişsel etkinlik) olarak adlandırılan sürecin birimleridir. Her düşünce, simgesel anlamları olan imge parçacıklarından oluşur. İmge, ortaklaşa bir anlam yüklediğimiz ya da kişisel olarak anlamlandırdığımız simgenin kaynağı olan nesne veya öznenin zihnimizdeki resmidir. Daha öz bir deyişle, dışımızdaki ya da düşüncemizdeki nesnelerin zihnimizdeki resmine imge diyoruz. Bu resimlerle, yani düşünce sürecimiz içinde, soyut anlamlar yüklediğimiz simgelerle

3 Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili I-X*, (Sad. İsmail Karaçam vdd.), İstanbul 1992, Azim Yay. (Zaman Gazetesi). Çalışmamızda bu kitaba yapılan atıflar, "Tefsir" şeklindedir. Metin boyunca Tefsir'e yapılan atıflarda kullandığımız Roma rakamı, virgül ve numaralar cilt ve sahıfeyi; normal rakam, taksim işareti ve numaralar ise sure/ayet numaralarını göstermektedir.

4 *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, 4-6 Eylül 1991, TDV Yay., Ankara 1993.

tasarımlar yaratabilir ve bunları pratik etkinliğe dönüştürebiliriz.”⁵ Bu yüzden, bir algının bizzat kendisinin değilse de, sonucunun doğurduğu ‘epistemolojik kopma veya kırılmanın’⁶ o şey veya kişi hakkında yanılığara yol açtığını düşünmekteyiz. Buna göre Hz. Peygamber hakkındaki algıyla oluşan anlayışın/dünya görüşünün⁷/paradigmanın⁸ doğurduğu sonuçlar, şu anda İslam dünyasının içine düştüğü halde kendini göstermekte ve nasıl bir ümmete dönüştüğümüzü de ortaya koymaktadır. Çünkü hayatlarımızın büyük bölümünü kendimizin oluşturduğunu veya yapılandırdığını düşünür ve buna, çok kez samimiyetle ve katiyetle inanırız. Hâlbuki hayatlarımızın kendi öznel perspektifimizden bakıldığında bile tam anlamıyla kavrayamadığımız koşullar altında geçtiğini iddia edebiliriz ve bunun, bireyi küçümsemek anlamına gelmediği de açıktır. Etrafımızdaki dünyayı algılayışımız, hayatımız için sağlam bir temel oluşturur veya oluşturmaz, ama bunun asla bütün bir gerçekliğe denk düşemeyeceği unutulmamalıdır. Tarihçinin işlevlerinden biri de, geçmişin gerçeğinin daha eksiksiz biçimde anlaşılması için katkıda bulunmaktır. Olayları yaşayan kişilerin gördüğünden çok daha fazla kaynak ve veriden yararlanabilme imkânı, şahıs ve olayların tarihsel arkaplanlarını ve toplumsal bilinçaltılarını ortaya koyarak tarihsel bir temelde düşünebilme disipliniyle birleştirmesi, tarihçinin, bireylerin hayatında etkili olmuş daha derin yapıları ve süreçleri kavramasına imkân vermektedir.⁹ İşte tarihçi olarak bizi harekete geçiren temel amil de budur.

Bu bağlamda kısaca ‘algı’dan ve özelliklerinden söz etmek istiyoruz: Her hâlükârda öznel bir yaşantı olan algılama, kişinin geçmiş deneyimlerine, inançlarına,

5 Metin Inceoğlu, *Tutum-Algı İletişim*, Elips Yay., Ankara 2004, s. 76.

6 Epistemolojik kopma veya kırılma, “bilimsel bilginin, sağduyunun inanç ve tecrübelerinden ayrılması ve iki farklı kavramsallaştırma ya da algılama tarzı doğduğu zaman söz konusu olur.” Ahmet Cevzici, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., 6. baskı, İstanbul 2005, s. 623.

7 Paradigma, dünya görüşü, anlayış, ideoloji kelimeleri aşağıda da görüleceği gibi birbiri ile yaklaşık manalar ifade etmektedir. *Dünya Görüşü*: “Bir bireyin, ya da bir gurup insanın evren, Tanrı, insanlık, gelecek ve benzeri konularda sahip olduğu inançlar, düşünceler, tavırlar ve değerler bütünü; bizi çevreleyen dünya ve içindeki yaşadığımız toplumla ilgili, felsefi, sosyo-politik, estetik, bilimsel görüşlerin toplamı. Kişinin, yaşamı ve evreni konu alan ve kendisine ilişkilerini ve faaliyetlerini düzenleme ve açıklama olanağı veren kuşatıcı ve geniş kapsamlı bakış açısı olarak dünya görüşü, bir toplumsal sınıf, gurup, kuşak ya da dinî topluluğa özgü olup, ona dünyaya belli bir açıdan bakma olanağı veren inançlar bütünü olmak durumundadır. Bir dünya görüşü kişinin bilinçli çabalarının, çalışma ve araştırmalarının sonucu olarak benimsenebildiği gibi, bir koşullanma sürecinde de oluşabilir. İşte bu bağlamda dünya görüşü, kişinin dünyaya baktığı, onu yorumladığı genel pencereye, genel perspektife karşılık gelmektedir.” Cevzici, s. 558.

8 “*Paradigma*: 1. Genel olarak, ideal bir durum ya da örnek, bir şeye bakış tarzı; yargılama ölçütü sağlayan her türlü ideal tip ya da model. 2. Daha özel olarak da, bilimde bilim adamının dünyaya bakışını belirleyen, ona fenomenleri açıklama olanağı veren model, kavramsal çerçeve ya da ideal teori. Yönlendirdiği bilim dalında, araştırmanın kurallarını ve standartlarını koyan, bu alanda çalışan bilim adamlarının problem çözmeye çabasını koordine eden ve yöneten teori, teorik çerçeve.” Cevzici, s. 1319; Hasan Şimşek, *21. Yüzyılım Eşiğinde Paradigmalar Savaşı: Kaostaki Türkiye*, Sistem Yay., İstanbul 1997, s. 9.

9 Bk. John Tosh, *Tarihin Peşinde*, (çev. Özden Arıkan), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997, s. 198.

ihtiyaçlarına, dikkatini etkileyen iç ve dış etkenler vb.ne bağlıdır ve bunlarla birlikte anlaşılmalıdır. Buradan yola çıkarak algılamanın, insanların hayatları boyunca karşılaştığı tüm olaylara karşı bir bakış açısı olduğunu da söyleyebiliriz. Kişiler ve toplumlar, sorunlarına ve muhataplarına gösterecekleri tepkilerin mahiyet ve biçimlerini, algularından almaktadırlar. Buna göre eğer algıda bir bozukluk¹⁰ varsa, tepki ve sonuçta da bir farklılaşma olacaktır. İşte bizim, başkalarıyla dolayısıyla klasik âlimlerle aramızdaki farklılığın altında yatan temel faktörün, algılanan gerçeklikte¹¹ yattığını düşünmekteyiz. Çünkü algılarımızla edindiğimiz bilgiler, sadece duyu organları yoluyla elde ettiklerimiz değil, sosyal ve psikolojik bir olgu olarak dış müdahalelere de açık bilgilerdir. Bu olguların başında dil ve kültür gelmektedir ki, bir anlamlar ve kavramlar dizgesi olan dil, insanın, olguları ve aralarındaki ilişkileri anlamlandırmasına ve kavramasına aracılık eder. Bu bağlamda Elmalılı'nın kullandığı dil ve kültür,¹² aşağıdaki örneklerde görüleceği üzere çoğunlukla klasik müfessir, Ehli Sünnet ve tasavvuf geleneğinin kullandığı dil ve kültürdür. Yine Elmalılı'nın şiir ve diğer yazılarında, onun Osmanlı kültürünü tevarüs ve şiir dünyasının havasını teneffüs etmiş olduğu anlaşılmaktadır.¹³

Yine insanın ihtiyaçları ve onlardan kaynaklanan güduları ile fertlerin bilgi birikimi ve deneyimlerinin de, algılama sürecinin işleminde önemli rol oynadığı bilinmektedir. Algılamanın oluşturucu öğeleri olarak da nitelendirilebilecek olan bu öğelerin, söz konusu sürecin gerçekleşmesindeki yerlerine ve işlevlerine bağlı olarak algılamanın, simgesel, görsel, duygusal ve seçimleyici türlerinden de bahsedilebilir.¹⁴ Elmalılı'nın ayet ve hadisleri kullandığı bağlam ve onları dönüştürdüğü 'söylem' için de bu algılar görülmektedir.¹⁵ Yine duyuların bize sunduğu olguların, çifte bir biçimde; algılanan nesnenin tarihsel karakteri ve algılayan organın tarihsel karakteri vasıtasıyla, toplumsal olarak önceden biçimlendirilmiş olduğu¹⁶

10 "Algı bozukluğu: Büyüklük veya yön muhakemesi yapamama, mekan ilişkilerini (sağ-sol ayrımı, düz çizgiyle eğriyi ayırt etme gibi) anlama güçlüğü, figürle zemini birbirine karıştırma, alakasız uyarıcıları filtreleyememe, vb. gibi belli bir duyu organından gelen bilgileri alma, işleme ve/veya yorumlamayla ilişkili rahatsızlıklar." Selçuk Budak, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2000, s. 44.

11 "Algılanan gerçeklik: Kişinin öznel gerçekliği; nesnel, dış gerçeklikten farklı olan öznel yaşantı." Budak, s. 44. Algı hakkındaki felsefi yaklaşımlar için Bk. Cevizci, s. 69-71.

12 Elmalılı'nın çevirisinde kullandığı dil ve özellik için Bk. İbrahim H. Karşı, "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2005, Cilt: IX, Sayı: 1, ss. 231-255, s. 235-237, 245-246.

13 Muhlis Macit, "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Bir Gazeli Etrafında", *Elmalılı Semp.*, ss. 331-334, s. 331.

14 Geniş bilgi için Bk. İnceoğlu, s. 71-110.

15 Mesela, tefsir usulünde 'müteşâbihât' olarak nitelendirilen ayetlerin Elmalılı'nın tefsirindeki kullanımı hakkında Bk. Suat Yıldırım, "Yazır ile Nursi'nin Müteşâbih Ayetleri Anlamaya Katkıları", *Usul*, 2004, Cilt: I, Sayı: 1, ss. 49-68.

16 Bk. Kemal Çiftçi, "Tarihsel Süreç-Doğa Süreci Ayrımı ve "Tarih"in İnşa Edilmesi", *Muğla Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi (İLKE)*, Bahar 2008, sayı: 20, ss. 81-93, s. 89.

da hatırdan çıkarılmamalıdır. Bunu, Elmalılı'nın klâsik anlamda bir sûfi ve dergâh mensubu olmadığı, tefsirinin de işârî-tasavvufî bir tefsir olmadığı bilinse de, tefsirine tasavvufî kültür açısından bakıldığında, sanılandan daha çok bu kültürle iç içe olduğunun görülmesi ortaya koymaktadır.¹⁷ Yine algının önemi ve tesirinin anlaşılmasını ifade edecek bir başka husus da, hadislerde yanlış bilgiye ulaşmamıza yol açan ravi tasarruflarının, duyu organları¹⁸ ve hafızadan kaynaklanan hatalar¹⁹ kadar, algı ve anlamadaki kusurların rolünün de olmasıdır.²⁰

“N. Hartmann’a göre doğru bilgi, bilinçteki nesnenin tasarımının nesneye uygun düşmesidir:”Bilinçteki tasarım nesneye uygun ise bilgi doğru, değilse yanlıştır. ... Doğru ya da yanlış olan şey nesne değil, onun bilgisidir... Bu nedenle doğruluk, doğruluk bilincinden bağımsız olarak varlığını sürdürür. Şüphe ya da kesinlik bir bilginin doğruluğunu etkilemez. Var olan bir olgunun ifadesi olan bir tümcenin doğruluğu, onun doğruluğunu başka hiç kimse düşünmemiş ya da dile getirmemiş olsa da doğru olarak kalır. Onun geçerliliği de zaman üstü, sonsuz ve saltıktır.”²¹ Dolayısıyla Allah Resulü'nün bizim zihnimizde, algımızda nasıl yer aldığından çok daha önemlisi, onun kendi gerçekliği ve o gerçeğe doğru ulaşma yollarımızdır.

Şüphesiz dünyada en üst derecede sevgiye, övgüye ve her türlü takdire layık olan kişilerin başında Allah'ın Resulleri gelmektedir. Bu sevgi ve övgü, çok yerde dozunu kaçırmış ve toplumlar, peygamberlerini övmek gayesiyle, onları *insanüstü veya insanötesi bir varlık*, bir melek veya mahiyeti belirsiz bir 'yaratık' haline getirmişler ve hatta neredeyse onları ilahlaştırmışlardır. Biz zaten Resulullah'ın böyle bir endişeye kapıldığı için, kendisinin “yüceltilmemesini”²² ve “kabrinin mecit haline getirilmemesini” talep ettiğini de²³ görmekteyiz. Onun böyle düşünmesi son derece doğaldır, çünkü kendinden önceki Allah'ın Elçilerine neler yapıldığını gayet iyi görmüştür.²⁴ Birçok insan gibi Resulullah'ın da korktuğu başına gelmiş ve iste-

17 Bk. Mustafa Kara, “Hak Dini Kur'an Dili'nde Tasavvuf Kültürü Üzerine-Hira'dan Viyana'ya Bir Çizgi-”, *Elmalılı Semp.*, ss. 231-240; Muhammed Çelik, “İşari Tefsirin Sınırları ve Elmalılı Hamdi Yazır'da İşari Tefsir”, *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2002, Cilt: IV, Sayı: 2, ss. 1-28.

18 Bk. Süleyman Doğanay, *Hadis Rivayetinde Ravi Tasarrufları ve Doğurduğu Sonuçlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006, s. 17-21.

19 Bk. Doğanay, s. 21-24.

20 Bk. Doğanay, s. 24-30.

21 Mustafa İslamoğlu *Üç Muhammed -İki Tasavvur Bir Gerçek*, Düşün Yay., İstanbul 2005, s. 21.

22 Bk. **Buhârî**, Enbiyâ, 48, Menâkibu'l-Ensâr, 44; **Müslim**, İmân, 10; **Ahmed b. Hanbel**, III, 241.

23 Bk. **Buhârî**, Salât, 48, Cenâiz, 62, 96, Enbiyâ, 50, Meğâzî, 83; **Müslim**, Mesâcid, 19, 23; **Ebü Dâvûd**, Cenâiz, 72; **Nesâî**, Mesâcid, 13, Cenâiz, 106; **Dârimî**, Salât, 120; **Mâlik**, Medîne, 17; **Ahmed b. Hanbel**, I, 217, II, 260, 284, 285, 366, 396 vby. Ayrıca bk. **Muvattâ**, Sefer, 85; **Ebü Dâvûd**, Menâsik, 96; **Ahmed b. Hanbel**, II, 246, 367.

24 Nitekim diğer peygamberlere yapıldığı gibi, müşriklerin Hz Peygambere karşı itirazlarının temelinde de, onların

mediği yüceltme ve kayırmalara düçâr olmuştur.

Bir başka açıdan yani imaj²⁵ açısından da durumun farklı olmadığını düşünmekteyiz. Allah Resulü hakkındaki imaj da yine, bilgileri nakledenlerin ve nakledildiği dönemlerin, zihniyet, özellik ve geleneklerini yansıtan ve bize kadar işlenmiş, ellenmiş ve olgunlaştırılıp dolgunlaştırılmış bir imajdır. Bilincimiz de²⁶ bu imajlarla oluşturulmakta, inşa edilmektedir. Klasik kaynaklarımızın çizdiği portreyle oluşturulan Peygamberimize ait imajlar ile görsel yolla oluşturulan imajlar arasında fark olduğunu düşünmemekteyiz. Çünkü sonuçta insan zihninin yapılanması veya yapılandırılması söz konusu olduğu sürece, zihnin, durumları ve olguları anlayışı ve kavrayışının değişeceği kanaatinde değiliz.²⁷

Bu tanım ve özelliklere göre, Elmalılı'nın Hz. Peygamber algısını gözler önüne sermek için, onun Hz. Peygamber hakkındaki görüş ve düşüncelerini çok sayıda başlık altında ele aldık. Bu başlıklara daha başkalarının eklenebileceği ve başka türlü tasnifler de yapılabileceği kabul edilmelidir. Mükemmel bir tasnif yaptığımız iddiasında olmamakla birlikte, genel fikir vereceğine kani olduğumuz başlıklarımız genel olarak şunlardır:

Hz. Muhammed'e iman ve ittiba edilmesi, peygamberliği ve görevi, gönderilme nedeni, ins ve cine gönderilmesi, âlemlere rahmet olması, kendi hevasından konuşmaması, üsve-i hasene olması, mucizeleri, doğruluğu, yüceltilmesi, ailesi ve evlilikleri, gayb bilgisi, isimleri, şefaati, müjdelenmesi, nurdan yaratılması, ona salavat getirilmesi, sadaka almaması, kötü vasıflardan nehyedilmesi, hata yapması, uyarılması, tevbe etmesi. Ayrıca Kur'an'da Hz. Peygamber'e yönelik hitaplar ve teselli ayetleri, garanik olayı, dinin tecdidi gibi konulara temas edilecektir.

ELMALILI M. HAMDİ YAZIR (1878-1945) VE TEFSİRİ ÜZERİNE

beşer olmalarını kabullenemedikleri yatmaktadır. Bu yüzden kendilerine gönderilen elçilerin beşer olmaması gerektiği hususunda taleplerde bulduklarına dair Kur'an'da ayetler vardır: 6/91; 14/10-11; 18/110; 21/3; 23/24, 33-34, 47; 26/154, 186; 36/15; 41/6; 64/6.

- 25 "İmaj: ... 4. Gerçekte olmayan bir şeyin zihinsel resmi; bir izlenim; hayal gücünün yarattığı fikir 5. *Bir insanın kurumun, grubun, vs. insanlar üzerinde bıraktığı genel izlenim.* 6. Kişinin gerçek kişiliğine, benliğine ilişkin çarpıtılmış algısı." Budak, s. 397.
- 26 Burada 'zihniyeti', 'bilinç' (şuur), 'bilinçli farkındalık' manasında alıyoruz. 'Bilinç' ise genel olarak, insanda farkındalığın, duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilen yeti. Zihnin kendi içeriklerinin farkında olduğu, içebakış yoluyla bilinen, duyumları, algıları ve anıları ihtiva eden bölümü. Öznenin kendi üzerine dönüp, kendisini kendi düşüncesiyle kavraması, kendisine bir nesne olarak dışarıdan bakması durumu. *Kendi içimizde ya da kendi dışımızda geçen bir şeye ilişkin sezgi. Bilme faaliyeti, bilinen içerik ve her ikisinin de ayırmda olma hali arasında var olan ilişki.* İnsanın kavram, imge, acı ve kıskançlık türünden aktüel zihin halleri. İnsanın kendi beniyile ilgili tüm yaşantılar." Cevizci, s. 119.
- 27 Oluşturulan imajlar ve teknoloji hakkında Bk. Kevin Robins, *İmaj-Görmenin Kültür ve Politikası*, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999.

Öncelikle Elmalı'nın araştırmamıza konu ettiğimiz tefsiri ve bazı görüşlerini, araştırmacıların görüşlerine de yer vererek tartışmak istiyoruz.

Elmalı'nın tefsirindeki siyer ve İslam tarihi konularının değerlendirilmesine tahsis edilen bir makalenin,²⁸ bizim daha özel bir konuya eğilmemizi kolaylaştırmış olduğunu ifade etmeliyiz. Tabii ki bu tefsir, bir siyer ve İslam tarihi kitabı olmadığı gibi, doğrudan Hz. peygamber'i ele alan bir kitap da değildir. Fakat muhtevası ve muhatabı itibarıyla Hz. peygamber'i ele alan çok sayıda pasajı barındırmaktadır.

Elmalı'nın yaşadığı dönem Osmanlı Devleti'nin yıkılıp, yeni bir devletin kurulduğu, bir milletin varoluş mücadelesini vererek ayakta kalmayı başardığı bir dönemdir. Onun zamanına kadar, "Osmanlı Modernleşmesi" veya "İslam Modernleşmesi" denen süreç en az 200 senedir devam etmekteydi. Bu sürecin getirdiği bunalım, "İhya Hareketleri"nin de içinde yer aldığı bazı akımları doğurmuş ve böyle bir zemin üzerinde, "İslâmcılık" denilen arayışlar da boy göstermiştir. Modernist ve muhafazakâr olarak iki kolda geliştiği gözlemlenen arayışların muhafazakâr kandanına, Elmalı Hamdi Yazır'ın ismini de yerleştirmek mümkündür.²⁹

Son derece mütebahhir bir alim olmasına rağmen, rivayetçi yaklaşımının, Elmalı'yı geleneksel çizgide tutmakta ve sıradanlaştırdığına inanmaktayız. Bunu aşağıdaki değerlendirmelerde de görmek mümkündür.

Bu değerlendirmelerden biri Hasan Onat'a aittir: "İslâm'ın insan fıtratına uygunluğunu çok iyi gören, İslâm'ın evrenselliğini çok iyi anlayan ve anlatmaya çalışan Elmalı Hamdi Yazır, bize bıraktığı en mühim eseri olan tefsiri Hak Dini Kur'ân Dili'ni, klasik Ehl-i Sünnet anlayışı çerçevesinde kaleme almıştır. Tefsirinde, benimsediği görüşleri, çoğu zaman "Bizim Ehl-i Sünnet'in sahih telakki ve imanımıza göre..." şeklinde bir kalıp içinde ifade etmek ihtiyacı hisseder. Elmalı Hamdi Yazır'ın "Din Anlayışı" ile ilgili sergilediği dinamizmi, maalesef tefsirinde görmek pek mümkün değildir. Her ne sebeptense, beklenen pek çok yerde bile, klasik çizgiyi zorlamak ihtiyacı hissetmediği dikkat çekmektedir. Hamdi Yazır gibi, İslâm'ın evrenselliğini çok iyi yakalamış büyük bir kafanın ısrarla Ehl-i Sünnet çizgisini takip etmeye çalışmasını anlayabilmek, doğrusu pek kolay değildir. Bu durum, ister istemez, şöyle bir soruyu gündeme getirmektedir: Acaba, *Metâlib ve Mezâhib*'e yazdığı Önsöz'de ortaya koyduğu berrak ve dinamik görüşlerin sahibi Hamdi Yazır, aynı serbest tavrı tefsirini kaleme alırken sergileseydi, ne olurdu? Bize öyle geliyor

28 Hüseyin Algül, "Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde İslam Tarihi Dokümanlarının Değerlendirilişi", *Elmalı Semp.*, s. 221-230.

29 Bk. Hasan Onat, "Elmalı Hamdi Yazır'ın Anlayışı ve Mezheplere Bakışı", *Elmalı Semp.*, ss. 140-151, s. 141.

ki, Hamdi Yazır'ı serbestçe kalem oynatmaktan alıkoyan birtakım vicdanî endişeler olmalıdır! Aksi takdirde, mezheplerin varlığını bir rahmet olarak gören, ısrarla İslâm'ın anlayış plânında yenilenmesi gerektiği fikrini ileri süren bir Hamdi Yazır, klasik bilgi yığınlarının içinde boğulup kalmazdı... Hamdi Yazır, tefsirinde yer yer zengin bilgi yığınları içinde didinip durmuştur... Onun, bazı yerlerde, Ehl-i Sünneti savunmak için zorlandığını hissetmemek mümkün değildir."³⁰

Diğeri ise Halis Albayrak'a aittir. Konuyu uzatmamak için onun örneklerine temas etmeden ve sadece metodolojiyi içeren kısımlarına temas ederek, tefsir hakkındaki değerlendirmelerine biraz genişçe yer vermek istiyoruz. Ona göre, gerek mukaddimesindeki tefsirle ilgili genel ve kendi tefsiriyle ilgili özel metodik yaklaşımlarından ve gerekse bizatihi tefsirinden anlaşıldığına göre Elmalılı, geleneksel tefsir çizgisinde yapısal bir değişiklik yapmayı düşünmemektedir.³¹ "Elmalılı'nın geleneksel tefsir anlayışından kopmaması, onun kalıplarını tartışma konusu yapmaması, doğal olarak Fatiha-Nas türü tefsirlerde düşülen metodik yanlışların, onun tarafından devam ettirilmesini intaç etmiştir. Bize göre metod yanlışlarının patenti Elmalılı'ya âit değildir. Ona âit olan, bu yanlışları sürdürme yanlıştır."³²

Albayrak, diğer müfessirler gibi Elmalı'nın da Kur'ân anlayışının bir takım olumsuz sonuçları olduğunu ifade etmekte ve bu anlayışın doğurduğu tutumu dört başlıkta değerlendirmektedir: "1. Müfessirlerin Kur'an'dan hikmet çıkarma, her konuya Kur'an'dan işaretler bulma çabaları ve Elmalılı'nın aynı tutumu sürdürmesi. 2. Elmalılı'nın metinle olgular dünyası arasındaki bağı yerinde kuramayan müfessirlerin izinden gitmesi, 3. Kur'an'daki bütün kelime ve ifadelerin medlûllerini tespit gayreti ve Elmalılı'nın da aynı yolu izlemesi, 4. Metnin (nazmın) güzelliği ve eşsizliği ile ilgili açıklamalara fazla yer verilmesi"³³

Albayrak, 'Kur'ân'ı Tefsir Kaynağı Olarak Kullanmada Hatalar ve Elmalılı' başlığı altında, klasik müfessirlerde olduğu gibi, Elmalılı'nın da Kur'ân'ı bir bütün olarak değerlendirmekte zorluk çektiğini ve Kur'ân'ı baştan sona ayet ayet tefsir etmenin bizatihi kendisinden kaynaklanan elverişsiz bir duruma düştüğünü ifade etmektedir.³⁴

30 Onat, s. 148.

31 Bk. Halis Albayrak, "Elmalı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı", *Elmalı Semp.*, ss. 152-168, s. 155 (*Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1993, Sayı: XXXIV, ss. 155-173, s. 156-157).

32 Albayrak, s. 158 (*İlahiyat Fak. Dergisi*, s. 161).

33 Albayrak, s. 158-162 (*İlahiyat Fak. Dergisi*, s. 162-166).

34 Bk. Albayrak, s. 162-165 (*İlahiyat Fak. Dergisi*, s. 166-169).

“Elmalılı tefsirinde, özellikle ahkâm ayetlerini tefsir ederken Hz. Peygamber'in ilgili konudaki söz ve davranışlarını yeri geldikçe kullandığını görmekteyiz. Ayrıca onun, sünnetin Kur'ân'ı nesh edebileceğine kail olduğunu da söylemeliyiz. Öte yandan bazı ayetlerin tefsiri sadedinde açıklama getirdiğini düşündüğü hadislerle, tenkide tâbi tutmadan herhangi bir titizliğe gerek duymadan yer vermektedir. Ancak pozitif bilimlerin vardığı kesin sonuçlarla bağdaşmayan hadislerle tefsirinde pek yer vermediğini görmekteyiz.³⁵

Elmalılı, tefsirinde sahabeden nakledilen açıklamaları ilmen izah ettiği durumla uzlaştırmaya, bağdaştırmaya çalışıyor ve arada herhangi bir tezadın olmadığını vurguluyor. Elmalılı bu tavrıyla, hangi konuda beyanda bulunmuş olurlarsa olsunlar, sahabe ve tâbiin akvalini âdeta kıyamete kadar işlevini sürdürecektir evrensel açıklamalar olarak alıyor ki, onun bu tutumunu eleştirmek haksızlık olmasa gerekir.³⁶

“Sonuç olarak medresenin yetiştirdiği son değerlerden birisi olarak engin bir birikime sahip, çok yönlü bir âlim olan Elmalılı, tefsirde metod olarak köklü bir yenilik getirmemiş, aksine geleneği sürdürmüştür. Bu onu metodda bazı yanlışlara düşmekten kurtaramamıştır. Çünkü Elmalılı mevcut külliyatı gerçekte olması gereken makama oturamamış, zaman zaman külliyatın yönlendirme ve şartlandırmalarından kendini kurtaramamıştır. Belki de Kur'ân etrafında oluşan yorumların oluşturduğu bilgi yığını içinde değerlendirmeler yaparken bizâtihi Kur'ân'ın yorumlanması konusuna gereken ihtimamı gösterememiş ve lüzumlu yoğunluğu sağlayamamıştır. Elmalılı aslında devamlı gösterebileceği performansını mevzii olarak değil de bütün bir tefsiri boyunca cömertçe gösterebilseydi, öyle zannediyorum ki, bizler ondan çok daha fazla istifade edebilecektik.”³⁷

Buna rağmen Elmalılı'nın önceki müfessirlerden ayrılan müsbet bir takım yanlarının bulunduğunu da itiraf eden Albayrak bunları, “okuyucuyla bütünleşmesi”, “döneminin gündeminde olan konularla yakından ilgilenişi”, “felsefi konulara ağırlık veriş” ve “istidrad kabilinden makale görünümünde açıklamalarda bulunuşu” başlıkları altında verir.³⁸ Ancak biz aslında doğrudan Kur'an'ı ilgilendirmeyen ve bir tefsire sokulmakla Kur'an'ın anlaşılmasını daha da zorlaştıran böyle yaklaşımları doğru da bulmamaktayız. Çünkü bu vesileyle Kur'an'ın problem edinmediği hususlar, Kur'an'ın problemi haline gelmekte ve hatta Kur'an'ı da problemlilik

35 Bk. Albayrak, s. 165 (İlahiyat Fak. Dergisi, s. 170).

36 Bk. Albayrak, s. 167 (İlahiyat Fak. Dergisi, s. 172).

37 Albayrak, s. 168 (İlahiyat Fak. Dergisi, s. 172-173).

38 Albayrak, s. 156-157 (İlahiyat Fak. Dergisi, s. 158-161).

maktadır. Ayrıca fıkıh, kelim ve felsefi birçok problem, Kur'an üzerinden yürütülerek ilahi kitap ideoloji ve mezhep çatışmalarının alanına girmektedir. Bize göre bu durum Elmalılı'nın ve diğer müfessirlerin tefsirler için müsnet bir özellik değil, menfi bir özelliktir hatta yapılması mümkün olan zihinsel sentezleri yapamayacak biçimdeki bir kilitlenmedir.

1. Hz. Muhammed'in Peygamberliği ve Görevi

Elmalılı, "Sen emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" (Hud, 11/112) ayeti ile Hz. Muhammed'e emir verildiğini ve bu emrin, peygamberlik vazifelerinin tümünü kapsamına aldığından dolayı, peygamberliğin cidden güç bir vazife olduğunu söylemektedir. Zira bu emirden dolayı Hz. Peygamberin, "Hud Suresi beni ihtiyarlattı." buyurduğunu da ifade etmektedir.

Dünyevi ve uhrevi esasların öğretim ve uygulamasını da kapsayan Peygamberlik vazifesinde, imanın en kuvvetlisini taşımış, işlerin en zahmetlisine katlanmış olan Hz. Muhammed'in sözleri ile işleri; nazariyatı ile ameliyatı arasında zerre kadar fark görülmemiştir. Kendisinin de bir beşer olması ve Allah'a karşı kulluk mertebesinde bulunması nedeniyle umumi ve müşterek vazifelerde daima herkesten daha fazla gayret göstermiş, ümmeti için öngörülen bazı kolaylıklardan bile istifade etmeyi istememiştir. Aldığı ilahi emirleri herkesten önce ve daha fazla olarak uygulayıp yerine getirmiştir. Kendisini tanıyan herkese, "doğru sözlü, güvenilir insan" dedirtmek mazhariyetine nail olmuştur.

Bütün hayatı boyunca tebliğ ettiği ilahi emirlere bu dünyada ne dereceye kadar uyulabileceğini göstermek için her çeşit zahmete katlanmış, her düşmana karşı da mücadele etmiş ve bunun için de hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir. İşte Peygamber "Hud süresi beni ihtiyarlattı" demekle bu mücadelenin büyüklüğünü göstermiş ve ümmetine de örnek olmuştur.

Bazı düşünürler Hz. Muhammed'in asıl maksadını gizleyerek Allah tarafından gönderilmişlik kılıfına bürünmeye çalıştığını iddia ederler. Diğer bazı düşünürler ise, yönetimi ele geçirmek, insanları peşinden sürüklemek için peygamberlik iddiasında bulunduğunu ifade ederler. Bu yüzden peygamberlik sıfatının yalancı bir iddia ve uydurma bir rütbe olduğunu söylerler. Oysa "emrolunduğun gibi dosdoğru ol" emri gereğince bütün peygamberler görevlerini ömürleri boyunca ve "emroldukları şekilde, doğruluk ve dürüstlükten ayrılmadan aynen ve olduğu gibi uygulama gücünü göstermişlerdir." Bunlar arasında bütün hayatı en iyi zapta geçirilmiş olan Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed'e bu imanı, bu sarsılmaz azmi

ve iradeyi veren şeyin peygamberlik görevi olduğu şüphesizdir.³⁹

Hz. Muhammed'in ruhuna, nübüvveti boyunca sağlam bir kanaat ve sarsılmaz bir iman yerleşmiştir. Ve yirmi üç sene süren bir dönem içinde nübüvvet olayı teşekkül ve tekamül etmiştir. Hz. Peygamber, irade ve isteğinin dışında kalan bir tesirle vazifelendirilmiştir.⁴⁰

Hz. Muhammed kendisinden önceki peygamberlerin yolundan gitmiş ve Allah'ın kendisine vermiş olduğu bağışların hakikatini ispat etmiştir.⁴¹

Hz. Peygamber her ne kadar ümmeti için bir Peygamber ise de, yaşadığı topluluğun lideri ve kurduğu site devletinin de başkanıydı. Bu yüzden karşılaşılan problemlerin toplu halde çözümüne de ihtiyaçlar duyulmaktaydı. Bu ihtiyacın istişare yoluyla giderildiği hakkında çok sayıda rivayet bulunmaktadır. Bununla birlikte alimler, istişarenin farz mı yoksa mendub mu olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Elmalılı'ya göre İmam Şafiî mendüb olduğunu kabul etmişse de, zahir olan istişarenin farz olmasıdır. Fakat tefsircilerin ve alimlerin ittifakına göre, "peygamberin, Allah katından vahiy inmiş olan hususlarda, ümmeti ile müşavere etmesi caiz değildi. Çünkü nass karşısında rey ve kıyas, batıldır." Elmalılı, Âl-i İmran Suresi, 3/159-160. ayetlerini ele alırken, "Onlarla müşavere et" emrinin birçok faydalar içermekle beraber, bunun sebebi ve asıl hikmetinin, ümmetin öğretim ve terbiyesi için gelmiş olması olduğunu söyler ve ekler: "Şu halde peygamber için müşavere mendub olsa da, ümmet için vaciptir."⁴²

2. Resulullah'a İman ve İttiba Edilmesi

Peygamberlerin gönderiliş ve geliş gayeleri belli ve muhatapları tarafından anlaşılmıştır. Onlara imanı ve tabi olmayı emreden ayetler, her zaman peygamberlerin, adlarına hareket ettikleri Allah'a iman ve tabiiyet olarak anlaşılmıştır. Bununla birlikte, acaba doğrudan Allah'ın emri olmadığı zaman bizzat peygamberin sözlerine de aynı şekilde uyulmasının gerekip gerekmediği zaman zaman tartışma konusu yapılmıştır. Elmalılı'nın bu husustaki kanaati açıkça şudur: "Birçok ayetlerde Allah'ın Resulüne iman edilmesi, ona sevgi ve saygı gösterilmesi, söylediklerine ve hareketlerine uyulması, şahsının örnek kabul edilmesi, ona benzemeye çalışılması, o ne emrederse tutulması, neden men ederse sakınılması, kısaca Hz. Peygamber

39 Bk. Elmalılı, "Hz. Muhammed'in Dini: İslam", *Tefsir*, X, 199-232, X, 217-218. Ayrıca Bk. *Tefsir*, V, 17-18.

40 Bk. Elmalılı, "Hz. Muhammed'in Dini: İslam", X, 219.

41 Bk. Elmalılı, "Hz. Muhammed'in Dini: İslam", X, 229.

42 Elmalılı, *Tefsir*, II, 454-455.

kendi keyif ve hevasına göre değil, vahiy ile hareket ettiğinin bilinmesi emredildiğinden Peygamberimizin ağzından duyulan ve Cenab-ı Hakk'a isnad edilmeyen emir ve irşadları da, dinimizde kanun mahiyetinde bulunmaktadır."⁴³

Elmalılı, Bakara Suresi 2/62. ayetin tefsirinde Hz. Muhammed'e iman konusunda güzel bir benzetme yaparak, diğer peygamberlerin yıldızlara; Hz. Muhammed'in ise güneşe benzediğini ifade etmektedir. Yıldızların bazılarını inanıp da güneşi inkâr etmenin, Allah'a iman konusunda müşrikler ve Ehl-i Kitab'ın samimi-yetsizliği ortaya koyduğunu iddia eder.⁴⁴

Diğer yandan Allah, bütün peygamberleriyle, onlara kitap ve hikmet verdiği zaman bir sözleşme yapmıştır (Âl-i İmran, 3/81). Önce gelenden sonra gelene, sonra gelenden öncekine, böyle karşılıklı ve ilahi şahitlik altında kabul edilmiş bir tasdik antlaşması vardır ve bütün peygamberler kendilerini onaylayan Hz. Muhammed'e iman ve yardım edeceğine Allah'a söz vermişlerdir.⁴⁵ Aynı şekilde Âl-i İmran Suresi 3/51. ayeti bağlamında da, peygamberlerin birbirini tasdik ederek geldiğini ve Hz. İsa'nın da Hz. Muhammed'i tasdik ederek gelen bir müjdeci olduğunu söylemektedir.⁴⁶ Bu durum diğer peygamberlere göre Hz. Muhammed için bir ayrıcalık ve üstünlük olarak kabul edilebilir. Hatta Hz. Peygamber'i bir peygamber olarak hiç kimse kabul etmese bile, Elmalılı'ya göre, Allah Teala'nın ona şahitlik etmesi yeterlidir.⁴⁷

Elmalılı'ya göre Yunus Suresi, 10/93. ayeti, Hz. Muhammed (s)'in peygamberliğini tasdik ve pekiştirmek siyakinde gelmiştir. Ona göre, "diğer peygamberle ilgili kıssaların fevkalade olayları içermesi, bunları haber veren Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında en küçük bir şüpheye ihtimal bırakmayan bir ifade gücü ve heyecan verici bir kesinlik ortaya koyar."⁴⁸

Elmalılı Hz. Muhammed'e itaat konusunu çok sayıda ayet bağlamında (3/32, 81, 144, 4/59, 69, 115, 8/24, 42) gündeme getirerek, Allah'a itaatin Resulüne itaat olduğunu bundan dolayı onun emirlerine bütün müminlerin uyması gerektiğini belirtmiştir. Kur'an'ı Kerim'de geçen "bana uyunuz" ibaresini de (Âl-i İmran, 3/31) Elmalılı, "Allah ve Resulüne uyulması" şeklinde açıklar. Çünkü Hz. Muhammed'e

43 Bk. Elmalılı, "Hz. Muhammed'in Dini: İslam", X, 226.

44 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 312-313.

45 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 395.

46 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 366.

47 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, III, 400.

48 Elmalılı, *Tefsir*, IV, 507.

isyan etmek, Allah'a karşı isyan etmektir.⁴⁹

Ayrıca idarecilere itaatin de peygambere itaate râcî olduğunu belirtmiştir. Nisa, 4/115 ayetini baz alarak, peygambere itaat etmekle birlikte aynı zamanda müminlerin yoluna girmek gerektiğini belirtmiştir. Allah ve Resulüne gönüllü olarak icabet etmemiz, onun emrine seve seve koşmamız, hem dünya ve hem de ahiret için bir kurtuluştur.⁵⁰

3. Kur'an'da Hz. Muhammed'in Rolü ve Gönderilişi

Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in 23 yıllık peygamberliği süresince nazil olmuştur. Bazı sahabenin bizzat kendilerine ait olmak üzere yazdıkları nüshaların nüzüil sırasına göre yazıldığı kabul edilmekteyse de, Hz. Peygamber'in nüshasından çoğaltılan ve şu an elimizde olan Kur'an metninin uzun surelerden kısıllara doğru bir dizilişle sıralandığı görülmektedir. Genellikle bu sıralamanın sahabenin içtihadı ile olduğunda ve ayetlerin kendi aralarındaki sıralamanın ise Hz. Peygamber tarafından oluşturduğunda ihtilaf yoktur. Elmalılı da, Kur'an'daki bazı ayetlerin kısa bazılarının ise uzun olduğunu ve ayetlerin böyle bir düzene göre sıralanmasının doğrudan peygamber tarafından gerçekleştirildiği kanaatindedir.⁵¹

Kur'an-ı Kerim'in bir söz mucizesi ve edebiyat harikası olduğunda ihtilaf yoktur. Fakat sahabe gibi doğrudan muhatapların değil de, bizler ve önceki nesillerin onu anlaması, tarihi bulunuştan dolayı birtakım zorluklar taşımaktadır. Bu zorlukların aşılması için ilk dönemlerden itibaren "Ulumu'l-Kuran" ihdas edilmiş ve bu da birçok problemi inceleme alanı seçmiştir. Buna göre Kur'an'da hafi, müşkil, mücmel, müteşabih gibi anlamı gizli bazı kelimeler vardır. Bunlardan hafi ve müşkil, inceleme ve kaidelere başvurma ile açıklanabilirken, mücmel kelimelerin ise Şâri' tarafından açıklanmaya ihtiyacı vardır. Elmalılı'ya göre bu Şâri', Allah olabileceği gibi, Peygamberimiz de olabilmektedir. Buna göre Hz. Peygamber'in Kur'an'ı açıklaması sadedinde söyledikleri, asıl tefsir olup, bunun dışındakiler ise ancak tevil mesabesindeir.⁵²

Peygamberlerin risaletle görevlendirildikleri andan itibaren taşıdıkları bazı sıfatlar vardır. Bunlardan emanet ve tebliğ sıfatları, Peygamberlerin Allah'tan almış oldukları vahyi olduğu gibi insanlara iletme mükellefiyetlerinin ifadesidir. Allah

49 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 342-344.

50 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 344, III, 14, 83-84, IV, 217.

51 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 17.

52 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 19.

onları, insanlara hakkı hakikati anlatıp onların doğruları bulmaları konusunda rehberlik etmeleri için göndermiştir. Kur'an'da Allah göndermiş olduğu elçilerin insanlar için sadece bir nezir, şahit, yardımcı olduğuna vurgu yapmıştır. (4/41, 16/89, 22/78, 33/45, 8/9, 5/19, 7/157)

Hız. Muhammed de diğer peygamberler gibi insanları Allah'ın rahmeti ile müjdeleyip, azabı ile korkutmakla görevlidir. Elmalılı, bu konuya değinirken Hız. Muhammed'in müjdeleyici, korkutucu ve 'rahmeten li'l-alemin' olduğunu söylemektedir. Hız. İsa'nın gönderiliş gayesi Hız. Muhammed'in peygamberliğini müjdelemek; Hız. Muhammed'in gönderiliş hikmet ve gayesi ise, bu hak dinin her dine galip gelmesidir. Bu galibiyet, Allah'ın onu, ("Resulü'nü hidayet ve hak din ile gönderdi ki, müşrikler istemese dahi onu, bütün dinlerin üstüne çıkarsın." (Saff, 61/9)) beyanı ile müjdelemesi, dilemesi ve şehadeti gereğidir. Buna tasavvuf dilinde "Mazhariyet-i Muhammediye" denilmektedir. Bu mazhariyetin hamd hakikati ile bütünleşmesi mertebesine de, "Hakikat-i Muhammediye" denir. Böylece Elmalılı, 'Hakikat-i Muhammedî'yi yaratılış gayesi olarak görmektedir. "Ya Muhammed! Eğer sen olmasaydın âlemi yaratmazdım" sözünü⁵³ de bu hakikati ortaya koyan delillerden biri olarak ortaya koymaktadır.⁵⁴

Hız. Muhammed'den önceki peygamberlerin yalnızca kendi kavimlerine gönderildiklerine, Peygamberimizin ise hem bütün insanlara ve hem de cinlere gönderildiğine dair yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Yani âlimler onun Resulü's-Sakaleyn olduğunu söylemektedirler. İşte Elmalılı'da bu görüşü savunanlardan birisidir. En'am Suresi 6/130. ayeti bağlamında Elmalılı, "insan toplumunun peygamberlerinin, aynı zamanda cin toplumunun da peygamberleri olduğuna" değinir ve her peygambere insan ve cin şeytanlarının düşman olmasının bununla da ilgili olduğunu söyler. Ve özellikle peygamberlerin sonuncusu olan Resulullah'ın Resul's-Sakaleyn (insan ve cin peygamberi/iki cihan peygamberi) olduğunda şüphe olmadığını vurgular.⁵⁵ Ancak "insan toplumunun peygamberlerinin, aynı zamanda cin toplumunun da peygamberleri olduğu"nu ifade etmesine rağmen, Elmalılı'nın, cümleyi kuruluşundan, diğer peygamberlerin cinlerin peygamberi olduğunu şüpheyle karşıladığı anlaşılmaktadır.

Elmalılı ayrıca Sebe Suresi, 34/28. ayetinin de, Hız. Muhammed'in topyekûn bü-

53 Bu sözün değerlendirilmesi hakkında Bk. Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yay., Konya 2001, s. 280-281; Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 2. Baskı, TDV Yay., Ankara 2009, s. 125-139.

54 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 17-18.

55 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, III, 518.

tün insanlara Peygamber olarak gönderildiğinin delillerinden olduğunu belirtmektedir.⁵⁶

Cin Suresinin girişinde, Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle "Cinlerin cahiliye devri ile Peygamberlerin gönderilmediği dönemde oynadıkları rolleri oynayamaz oldukları" ve eskiden olduğu gibi "sokulmak istedikleri yüksek mevkilerde kendilerini gözetleyen ve oraya girmelerine meydan vermeyen parlak ateşlerle karşılandıklarını" söylemektedir. Bunun yanında, Hz. Peygamber'in de Allah'ın kulu olduğunu Allah'ın izni olmadan hiç kimseye fayda ve zararının dokunmayacağını, sadece Allah'ın emri doğrultusunda hareket ettiğini söylemektedir.⁵⁷

4. Hz. Muhammed'in Bazı Özellikleri

Peygamberlerin sıfatlarından biri de, "ismet ve sıdk" sıfatıdır. Bu sıfatlar, peygamberlerin "günah işlemekten korundukları ve Allah'ın emirlerine sadakat ve isyan etmedikleri ve ona hiçbir iftirada bulunmadıkları" anlamına gelmektedir. Elmalılı, Fatıha Suresi 1/5. ayeti bağlamında Hz. Muhammed'in her işini doğrulukla yaptığını, onda yalanın olmadığını söylemektedir. Hatta ona göre tam anlamıyla 'ıyyâke ne'budu ve ıyyâke neste'in" diyebilen yegâne sadık kul, Hz. Muhammed olup; esas kulluk makamının sahibi de odur.⁵⁸

Elmalılı, Hud Suresi, 11/112. ayetindeki "emrolunduğun gibi dosdoğru ol" ifadesinde kastedilen doğruluk ve dürüstlüğü, Hz Muhammed'in peygamberliğine delil ve bir belge olduğunu söylemekte ve aynı ayet bağlamında şöyle devam etmektedir: "Bu ayette Resulullah'a 'beni ihtiyarlattı' dedirtecek kadar zor gelen nokta, istikamet emrinin asıl kendisi ile ilgili olan kısmından ziyade, ümmeti ile ilgili olan kısmı olsa gerektir."⁵⁹ Bu ayetten böyle bir şeyin anlaşılması oldukça zor olmakla birlikte, Elmalılı'ya bunu söyleten husus, kanaatimizce, onun ümmetine olan düşkünlüğü ve beşikte ve kıyamette Allah'tan ümmetini talep etmesi ile ilgili yaygın kanaattir.

Hâkka Suresi, 69/44-47. ayetlerinde, eğer Peygamber Allah adına kendiliğinden bazı laflar uyduracak olsa, Allah'ın onun yalanını başına çarpacağı belirtilmektedir. Elmalılı, bu ayetler bağlamında Hz. Muhammed'in saygın bir Peygamber olduğu-

56 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 364.

57 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 360.

58 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 117.

59 Elmalılı, *Tefsir*, V, 17-18.

nu, bu gibi durumlardan uzak bir elçi olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰

Tasavvuf geleneğinde ve eski Türk töresinde kullanıldığı üzere, yaşlı, alim, marifet sahibi ve saygın kişiler “baba” veya “dede” olarak anıla gelmektedir. Elmalılı da, tam bu anlamda yorumladığı Ahzab Suresi, 33/40. ayetinin bağlamında, Peygamber’in Allah’ın resulü olmasından dolayı ahabı için, babalarından çok daha şefkatli ve daha fazla hayır dileyendir, ebedi hayatın sebebidir demektedir. “Bu açıdan her resul ümmetinin babasıdır denilebilir ise de, bu bir mecazi manadır.”⁶¹

a. Hz. Muhammed’in Son Peygamber Olması

Hıristiyanların Hz. Muhammed’in risâletini reddetmelerindeki en büyük sebebin, İsa (a)’ın son peygamber olduğuna, Yahudilerin İsa (a)’a inanmamalarının en büyük sebebinin de, Hz. Musa (a)’nın son peygamber olduğuna inanmaları olduğu kanaati yaygındır. Halbuki biz Kur’an-ı Kerim’den anlıyoruz ki, peygamberler kendilerinden sonra gelecek olan peygamberi haber vermiş ve ümmetinden de ona yardımcı olmalarını istemiştir. Ancak Kur’an-ı Kerim’de açık bir şekilde Hz. Muhammed’in son peygamber olduğunu söyleyen bir ayet (Ahzab 33/40) vardır. Ayrıca Elmalılı, Kur’an-ı Kerim’den daha başka birçok ayeti de (2/128-129, 134, 3/3-4, 28/43, 65/1) delil getirerek, Hz. Peygamber’in son peygamber olduğunu vurgulamaktadır.⁶² Ahzab Suresi, 33/40. ayetinde, Hz. Muhammed’in peygamberlerin sonuncusu olduğuna, bütün peygamberleri tasdik eden ve belgeleyen ilahi bir mühür olduğuna vurgu vardır. Eğer Hz. Muhammed gelmeseydi diğer peygamberler unutulur, tarihen onların varlıklarını ve peygamberliklerinin hakikatini ilmen ispat etmek imkânsız olurdu. Çünkü diğer peygamberlerin hayatları, onun hayatı kadar açık ve sağlam olarak bilinmemektedir. Kur’an olmasaydı bunların hiçbiri ispat edilemezdi. “Aynı zamanda Muhammed (s), diğer peygamberlerin kendisi hakkındaki müjdelerini gerçekleştirmek itibarıyla de, onların peygamberliklerini mühürleyen ilahi bir damgadır. Hz. Muhammed’in peygamberliği ile insanlık din açısından, ilerlemenin son noktasına erişmiştir.”⁶³

Kasas Suresi, 28/43. ayeti bağlamında Elmalılı, Tevrat’ın indirilmesinden İslam’ın doğuşuna kadar orta nesillerin olduğunu, İslam’ın doğuşu ile de ahir zamanın yani son neslin başladığını söyler. “Demek ki, Hz. Musa’nın peygamber olarak gönderilmesi ile birinci nesiller kapanıp orta nesiller açıldığı gibi, Hz. Muhammed’in pey-

60 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 328.

61 Elmalılı, *Tefsir*, VI, 321.

62 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 409, II, 296, VI, 190.

63 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 321.

gamber olarak gönderilmesi ile orta nesillere son verilip son nesiller başlıyor.”⁶⁴

Elmalılı, Hz. Peygamber’in diğer peygamberlere göre daha özel olduğuna inandığından, Talak Suresi, 65/1. ayetinde geçen “Ey Peygamber” ibaresini, ona yapılan bir hitap olmasından dolayı, Hz. Peygamber’in anılan ve yüceltilen Peygamberlerin sonuncusu olarak görür.⁶⁵

Elmalılı, Bakara Suresi, 2/129. ayetinde⁶⁶ kastedilen kimse için, Allah’tan istenen peygamberin, son peygamber Muhammed Mustafa (s) efendimiz olduğunun açık belli olduğu kanaatindedir. Elmalılı, “Çünkü İsmail zürriyeti içinde başka bir peygamber gelmiş değildir. Nitekim Resulullah Efendimiz bir hadisi şerifinde, ‘Ben babam İbrahim’in duası, kardeşim İsa’nın müjdesi ve annemin rüyasıyım.’ buyurmuştur.” diyerek, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’in yaptıkları dua ile son Peygamber’in gönderildiğini söyler. Yani Elmalılı’ya göre Hz. Muhammed, peygamberler zincirinin son halkasıdır.⁶⁷

b. Hz. Muhammed’in Müjdelenmesi ve Alemlere Rahmet Olması

Klasik ve çağdaş İslam alim ve araştırmacılarına göre Hz. Muhammed, kendinden önceki peygamberler tarafından müjdelenmiştir. Bu durum Tevrat ve İncil gibi kitapların bazı pasajları tarafından da desteklenmektedir. Elmalılı tefsirinde bu pasajlara yer vererek, bunları, Hz. Muhammed’in önceki kutsal kitaplarda müjdelendiği konusuna⁶⁸ delil olarak getirmektedir.

Elmalılı, Bakara Suresi, 2/132-133. ve Kasas Suresi, 28/52. ayetlerinin tefsirinde, bu müjdelenmeye vurgu yaparak, İncil’de (Yuhanna 14-16. bölüm⁶⁹) Peygamberimize atf yapan pasajlara yer verir. Yani ona göre Allah, daha doğmadan Hz. Muhammed’in adını yüceltmiş, Ehl-i Kitaptan ona iman etmesini istemiştir. Cenab-ı Allah

64 Elmalılı, *Tefsir*, VI, 190.

65 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 102.

66 “Ey bizim Rabbımız, hem de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, üzerlerine âyâtını tilâvet eylesin ve kendilerine kitabı ve hikmeti ta’lim etsin ve içlerini dışlarını temiz paklasın, öyle aziz öyle hakim sensin, ancak sen!”

67 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 409-410, 422.

68 Ayrıca Bk. Cemaleddin Aytemür, *Kutsal Kitaplarda Hz. Muhammed*, Ayışığı Yay., İstanbul 2004, s. 25-461; A. H. Vidyarthi-U. Ali, *Zerdüş, Hindu, Budist Doğu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed*, (Çev. Kemal Karataş), İnsan Yay., İstanbul 1994; Remzi Kaya, “İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1994, Cilt: VI, Sayı: 6, ss. 221-240; Celil Kiraz, “Hz. Muhammed (sav)’in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2001, Cilt: X, Sayı: 1, ss. 231-260; Osman Kaya, “İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed’in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur’an’da Bu Haberlere Yapılan Atıflar”, *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2004, Sayı: 13, ss. 171-198.

69 Bk. *Kutsal Kitap*, Yeni Yaşam Yay., İstanbul 2011, 1146-1148.

her zaman bir şanlı peygamberi haber vermiş, o gelmeden önce her peygambere onun gıyabında iman teklif etmiş ve her peygamber de bunu kabul etmiştir.⁷⁰

Elmalılı birçok ayet bağlamında (2/219, 3/52-53, 4/79, 9/13, 128, 14/4, 44/4-6, 71/1) diğer peygamberlerin yalnız kendi kavimlerine, Hz. Muhammed'in ise bütün insanlığa peygamber ve tüm alemlere 'rahmet' olarak gönderildiğini ifade etmektedir.⁷¹

Elmalılı'ya göre Hz. Muhammed'in rahmet ve iyiliği kendi ümmeti için geçerlidir ve Yüce Allah, alemlere rahmet olan son peygamberin -ismen olmasa da- vasıflarını ve özelliklerini Tevrat'ta ve mikatte Hz. Musa'ya bildirmiştir. Elmalılı, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği sırada, Tevrat'ı ve İncil'i hakkıyla okuyup anlayan kitap ehlinin, Hz. Musa'nın duasında istediği rahmet ve haseneye, kavminin ancak Hz. Muhammed'e uymakla nail olabileceklerini ve bu durumun ellerindeki kitaplarında yazılı olarak bulunduğu bahsetmektedir.⁷²

c. Hz. Muhammed'in Kendi Hevasından Konuşmaması

Kur'an, birçok yerde müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik itirazlarına verdiği cevaplarla doludur. Bu itirazlardan bir kısmı, Hz. Peygamber'in peygamber olarak seçilip seçilmediği, Kur'an'ın vahiy olup olmadığı ve vahyin mahiyeti hakkındadır. Kur'an-ı Kerim'in bunlara toplu cevabı, Hz. Muhammed'in kalbine Allah tarafından "Ruhul Emin" ve "Ruhul Kudüs" de denilen Cibril vasıtasıyla hak olarak indirilmiş olduğu şeklindedir. (Şuara, 26/193, 53/5).

Yine müşrikler Hz. Muhammed'in kendi hevasından konuştuğunu, vahiy kaynaklı konuşmadığını, insanlara işine geldiği gibi hitap ettiğini söyleyerek, ona itiraz etmişlerdir. Elmalılı, müşriklerin bu söylemine karşılık olarak Necm Suresi, 53/3. ayetini delil getirerek,⁷³ Kur'an'ı Kerim'in Hz. Peygamber'e Arapça olarak ve vahiy yoluyla indirildiğini söylemektedir. Bu ayetin devamında Elmalılı, Tevbe Suresi, 9/43. vb. gibi ayetlerin Hz. Peygamber'in içtihad yaptığına ve içtihadında isabet etmediği zaman, düzeltildiğine işaret olduğunu iddia etmektedir.⁷⁴ Elmalılı'nın görüşü, peygamberlerin içtihat edip etmeyeceklerine yani Hz. Peygamber'in hadis ve

70 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 413-418, VIII, 12-16.

71 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 92, III, 33, 185, IV, 147, 284, 433-434, V, 167, VII, 70, VIII, 348.

72 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IV, 147.

73 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VII, 289-290.

74 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VII, 290.

sünnetlerinin içtihad olup olmadığı tartışmasına⁷⁵ da cevap olarak ele alınmalıdır.

d. Hz. Muhammed'in Üsve-i Hasene Olması

Bir topluma liderlik yapacak kişinin öncelikle insanların güvenini kazanan bir kişiliğe sahip olması gerekir. Her insanın kendi hayatı için güzel örnekler bulacağı bir kişi olmalı. Onun her hareketi, yaptığı her iş insanlar için örnek teşkil etmelidir. İşte peygamberler kendi kavimleri için örneklik teşkil eden şahsiyetler olmuşlardır.

Allah Kur'an'da, peygamberlerin hayatlarından bahsederken onların nasıl bir kişiliğe sahip olduklarını mükemmel bir edebi tasvirle insanların zihinlerinde canlandırmaktadır. Hz. Muhammed, hayatı boyunca kendini insanlığın hizmetine sunmuştur. Hayatta iken de, vefat ettikten sonra da insanlık için dev bir şahsiyet olmuştur. Onun hayatı insanlık adına ibretlerle dolu birçok misaller barındırmaktadır. Hz. Allah Kur'an'da o kulundan bahsedince, onu insanlar için "en güzel örnek" diye vasıflandırmaktadır.

Elmalılı, Hz. Muhammed'in dini ve ahlakı sadece teorik olarak öğretmediğini, aynı zamanda kendisinden insanların ders alabileceği canlı bir örnek olduğunu söylemektedir. Savaş ve barış zamanlarında sergilemiş olduğu davranışlarla insanlara örneklik teşkil eden bir kişi olduğunu belirtmekte ve Ahzab Suresi, 33/21. ayetini konuya delil olarak sunmaktadır.⁷⁶

Kalem Suresi, 68/4. ayetinde Hz. Peygamber'in seçkin kılınmış bir ahlaka sahip olduğunu ve bu ahlakın, kat kat güvence içinde beyan edilip duyurulduğunu belirtmektedir.⁷⁷

e. Hz. Muhammed'in İsimleri

İnsanlar sevdikleri şahsiyetleri her zaman birden fazla isimle daha doğrusu isimlerine ilaveten lakaplarla anma ve övme yoluna gitmişlerdir. Bunu başta din büyükleri olmak üzere devlet büyükleri, kahramanlar ve sevilen diğer kişiliklerde görebiliriz. Bunun çok sayıdaki örneğini annelerin çocuklarına söyledikleri sözlerde, bilmecelerde, tarih kitapları ve destanlarda görebiliriz. Benzer durum doğrudan Hz. peygamber için de geçerli olmuştur. Ona yöneltilen övgü ve sevgi dolu sözler bazen isminin bile yerini almıştır. Bunun en iyi örneğini Türkçemizde kullanılan

75 Tartışmalar için Bk. Abdülcelil İsa, *Peygamberimiz'in İctihadları*, Çev. H. Merttürkmen, A. Öztürk, İstanbul 1976, s. 23-59; Murat Şimşek, *İslam Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad ve Tasarrufları*, TDV Yay., Ankara 2010, s. 117-201.

76 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 304. Ayrıca bk. Kalem, 68/4, *Tefsir*, VIII, 266-267.

77 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 267.

“Muhammed Mustafa” ismi verir ki, çocuklarına Mustafa ismini koyanlar, öncelikle bu ismin/sıfatın Hz. Peygamber’e verilmiş olmasını göstermektedirler.

Benzer bir tarzı sergileyen ve benzer durumu anlamaya çalışan Elmalılı, Saff Suresi, 61/6. ayetinde geçen, “Ahmed” kelimesinin, bir özel isim olması yanında, manasının da kastedilmiş olabileceğini düşünmektedir. “Yani adı ‘son derece övgüye layık ve pek güzel’ demek de olabilir. Zira Hz. İsa’nın müjdelemekle emredildiği Hz. Peygamber’in bir ismi de, Ahmed’dir.” Elmalılı burada Ahmed ismi ile bizzat Hz. Muhammed’in kastedilmiş olmasının daha doğru olduğunu savunmakta ve buna delil olarak şu rivayeti⁷⁸ getirmektedir: “Benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed’im, ben Ahmed’im, ben toplayıcıyım, insanlar benim ayaklarım üzere toplanacaklardır. Ben mahvediciyim ki, Allah benimle küfrü mahvedecektir. Ve ben sonuncuyum.”⁷⁹

Tevbe Suresi, 9/128. ayeti bağlamında Elmalılı, rivayetlere başvurarak, Allah Teâlâ’nın peygamberlerinden hiç birine güzel isimlerinden iki isim vermediğini, fakat Hz. Muhammed’e iki ismin verilmiş olduğunu ifade etmektedir ki, bu isimler Rauf ve Rahim’dir. “Gerçekten de Resulü’ne bu isimleri vermesi ve onu böyle vasıflandırması, onun hakkında büyük ikram ve tekrim demektir”.⁸⁰

Elmalılı, İhlas suresindeki “samed” kelimesinin, “seyyid” anlamına da geldiğini söyler. Bir hadis rivayetine dayanarak da,⁸¹ “seyyid” hitabının Allah için mutlak ve izafetsiz, peygamber için ise, izafetli kullanılabileceğini ifade eder.⁸²

f. Hz. Muhammed’in Nurdan Yarattılması

İslam düşüncesine en fazla tesir eden anlayışın “Nur-i Muhammedî” olduğunu söylesek abartmış olmayız. Birçok teorinin temelini yerleştirilen bu anlayış, Hz. Peygamber’le ilgili neredeyse her konuda karşımıza çıkmaktadır. İslam tasavvuf felsefesinin de temelini oluşturan bu anlayış, kanaatimizce siyere ve dolayısıyla Hz.

78 Cübeyr b. Mut’im (r) anlatıyor: “Resulullah (s) buyurdular ki: “Benim beş isimim var: Ben Muhammed’im, ben Ahmed’im, ben Allah’ın benimle küfrü mahvedeceği el-Mâhî (mahvedici)’yim. Ben Hâşir (toplayıcı)’yım, insanlar benim arkamda haşredilecektir. Ben Âkîb (sondan gelen)’im, benden sonra peygamber gelmeyecektir.” Buhârî, Menakıb 17, Tefsir, Saff 1; Müslim, Fezail 125, (2354); Muvatta Esmâ’u’n-Nebi 1, (2,1004); Tirmizî, Edeb 67, (2842). (İbrahim Canan, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara, 1988, XV, 343)

79 Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 12 ve ayrıca bk. I, 75.

80 Elmalılı, *Tefsir*, IV, 434.

81 “Mutarrif b. Abdillâh, naklediyor: “Benî Amir heyetiyle Rasûlullah (s)’ın yanına gitmiştik: “Sen bizim efendimizsin! (ente seydidunâ)” diye hitap ettik. O, “Efendi, Allah’tır!” buyurdular. Biz: “Fazilette en ileride olanımız, mertlikte en başta gelenimizsin!” dedik. Bize: “Söylediğinizin hepsi bu veya buna yakın bir söz olsun. Şeytan sizi (mübalağalı medihlerde) koşturmasın!” buyurdular.” Ebu Davud, Edeb 10, (4806).

82 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, X, 99.

Peygamber'e ait her algıya da yansımış bulunmaktadır. Bu durumu Elmalılı'nın tefsirinde de görmek mümkündür.

Elmalılı, Bakara Suresi, 2/164., Enbiya Suresi, 21/104. ve Nur Suresi, 24/35. ayetleri bağlamında ilk yaratılanın Hz. Muhammed'in nuru olduğunu rivayetlere dayanarak dile getirir. Hatta ilk diriltmenin de Hz. Muhammed'in nuru ile başlayacağını ifade eder.⁸³ Nur Suresi, 24/35. ayeti bağlamında yaptığı açıklamada Hz Muhammed'i güneşe benzetmektedir. Nasıl ki güneş herhangi bir cisimden yararlanmadan ışık saçıyorsa Hz Muhammed'in peygamberlik nuru da diğer insanlardan yararlanmadan diğer insanlara nur verir. Onun açıklamaları güneşin ışığından daha kuvvetlidir.⁸⁴ Ahzab Suresi, 33/46. ayetinde de Hz. Muhammed 'Aydınlatan bir kandil' olarak nitelendirilmiştir.⁸⁵ Elmalılı "Allah'ın ilk yarattığı benim nurumdur" hadisini⁸⁶ delil getirerek mutasavvıfların görüşünü desteklemiş ve âlemin onun yüzü suyu hürmetine yaratıldığını söyleyerek, bunu, Hz. Muhammed'in peygamberlerin en mükemmeli olduğu konusuna delil getirmiştir.⁸⁷

g. Hz. Muhammed'in ve Soyunun Sadaka Almaması

Tevbe Suresi, 9/103. ayeti⁸⁸ bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber'in ve soyundan gelenlerin sadaka almaktan menedildiğini, onun kendi adına alacağı her türlü sadakanın haram olduğuna temas eder. Peygamber'in sadaka alması kendi adına değil, ancak Allah adıdır.⁸⁹

h. Hz. Muhammed'in Kötü Vasıflardan Uzak Olması

Daha önceki peygamberlerin kavmi gibi Hz. Muhammed'in kavmi de, onun getirmiş olduğu hak din karşısında atalarının dinini savunmuşlardır. Onlar bu yeni din karşısında çok sert bir tavır takınarak, peygamberliğini ilan etmeden önce 'Muhammedü'l-Emin' diye isimlendirdikleri bu kişiyi, kendi çıkarlarına ters düşen fikirleri savunduğu ve atalarının dinine başkaldırdığı için 'deli', 'mecnun', 'kâhin' gibi sıfatlarla nitelendirmişlerdi. Elmalılı da Necm Suresi, 53/2-4., Kalem Suresi, 68/2., Hâkka Suresi, 69/40-46. ve Tekvir Suresi, 81/19-25. gibi ayetleri delil getirerek,

83 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 468, V, 465, VI, 24.

84 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 24.

85 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 325.

86 Hadis hakkında Bk. Uysal, s. 274-283.

87 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 468, V, 465-466, VI, 24-25, VIII, 18.

88 "Bunların mallarından bir sadaka al ki onunla kendilerini hem tathir edersin hem tezkiye, bir de haklarında dua ediver, çünkü senin duan onların kalplerini yatıştırır, Allah semîdir alîmdir."

89 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IV, 401.

Hız. Muhammed'in bu kötü sıfatlardan uzak olduğunu Allah'ın da onu bu yakışık olmayan sıfatlardan beri kıldığını belirtmekte ve bilakis onun erdemli, cesaretli, emin bir kişiliğe sahip olduğunu söylemektedir.⁹⁰

i. Hz. Muhammed'e Salavat Getirilmesi

İnsanların birbirlerini hayırla anmaları, birbirleri hakkında gıyaplarında hayır duada bulunmaları ve her zaman birbirlerinin lehlerine konuşmaları, insanlığın önemli ahlaki umdelerinden olduğu gibi, dinimizce de emredilen bir tutumdur. Bu tutum, peygamberimiz söz konusu olduğunda kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu bağlamda Elmalılı, müminlerin Hz. Peygamber'e selam vermesi, hürmet etmesi ve teslim olması gerektiğini söylemekte ve Ahzab Suresi, 33/56. ayetini delil getirerek peygambere salavat getirmenin farz olduğunu ifade etmektedir. Salavat getirmenin tekrarının ise farz değil de, vacip olduğuna inanmaktadır. Hatta "Peygamberlerden başkasına salavat, peygambere tâbi olarak caiz olursa da, başlı başına birisine salavat getirmek mekruhtur. Çünkü örfte peygamberlerin şiarıdır." demektedir.⁹¹

j. Hz. Muhammed'in Dalâlette Olmaması

Hız. Peygamber'in peygamberliği öncesi dönemdeki dini durumu ve yaşantısı, klasik ve çağdaş dönemde polemik konusu olmuştur. Aslında müminleri doğrudan ilgilendiren önemli bir konu olmamakla beraber, tartışılan bu konu, Elmalılı'nın fikir dünyasına da yansımış olmalıdır ki, o, Duhâ Suresi, 93/7. ayetinde geçen "dâll" kelimesinin yorumunda şunları söyler: "Resulullah (s), hiçbir zaman akıl ve dinde sapık manasına 'dâll' olmamıştır. Allah'ın birliğine inanarak yetişmiş, hiçbir puta secde etmemiş, Allah'tan başka ilah tanımamıştı, ahlakı temizdi, hiçbir kötü fiil işlememişti. Her hususta güvenilir kişi olarak tanınmıştı. Dolayısıyla şirk sapıklığı, hevâ ve hevesine göre amel etme sapıklığı onun yüce zatından uzak idi. Yüce Allah onu tâ baştan itibaren o gibi sapıklıklardan uzak kılmış, ona sağlam bir bakış ve görüş bahşetmişti. Bununla beraber peygamber olmadan önceki akıl ve dirayeti ile peygamberlikten sonraki ilim ve hidayeti arasında büyük bir fark vardı ki, bu fark çocukluk ile ergenlik arasındaki farktan daha büyüktür. Hz. Peygamber (s) peygamber olmadan önce de kavminin, Arap müşriklerinin dinlerindeki bozukluğu görmüştü. Karşısında bulunan Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi iki dinin çığırından çıkmış olduğunu da sezmişti. Fakat girilmesi gerekli olan ve mücerret (soyut) akıl ile idrak edilip kavranması mümkün olmayan Hak din ve şeriatının ne olması lazım

90 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VII, 289-290, VIII, 265, 325-328, IX, 34-37.

91 Elmalılı, *Tefsir*, VI, 333-334.

geleceğini ve dünyayı sarmış olan bunalım içinden nasıl çıkılıp da Hakk'a erileceğini belirlemede şaşırılmış idi."⁹²

5. Hz. Muhammed'in Mucizeleri

Peygamberler söz konusu edildiğinde, tüm dinlerde ve inançlarda karşımıza çıkan en önemli konu, peygamberlerin mucizeleri ve mucizelerin mahiyetleridir. Klasik ve çağdaş İslam düşüncesinde Hz. peygamber'in en büyük ve en önemli mucizesinin Kur'an olduğu hususunda tartışma olmadığı kabul edilmektedir. Ancak bu hususta tartışılan konu, Hz. Peygamber'in hissi mucizeler gösterip göstermediği konusudur ki, Elmalılı'nın tefsirinde de aynı tartışmaları görmek mümkündür.

Elmalılı, Bakara Suresi 164. ayeti bağlamında, Kur'an'ın insanların düşünüp aklını kullanmasını emreden ayetlerinin, Kur'an'ı anlayıp delil bulması için, insanı, mucizelerden çok akıl ile anlaşılabilir hususlara sevk ettiğini iddia etmektedir. "Bunun için Kur'an, mucizelerin en büyüğüdür, fakat bundan bazılarının zannettiği gibi peygamberlerin mucizelerinin mümkün olmadığına ve son peygamber Hz Muhammed (s) Efendimizin maddi mucizeler göstermediğine ve gösteremeyeceğine işaret olduğu anlamını çıkarmak doğru değildir."⁹³

Elmalılı, mucizeyi anlatırken Fahr-i Razi'nin mütalaasına yer vererek, Hz. Muhammed'in getirmiş olduğu mucizelerin diğer peygamberlerinkinden daha hayret verici olduğunu söyleyerek Salih peygamberle Hz. Muhammed'in mucizesini kıyaslamaktadır. Hz. Salih'in taştan deve çıkarma mucizesinin çok hayret verici olduğunu söyler, fakat Hz. Peygamber'in hepsinden daha üstününü getirdiğini, bunun da semavi bir cisimde yaptığı bir tasarruf olduğunu söylemektedir. Müşriklerin, göğe kimsenin ulaşamayacağı, onun yarılmasına ve kapanmasına imkan olmadığı iddialarına cevaben verilen mucizeler, Salih'inkinden daha ilginç, belîğ ve devamlıdır.⁹⁴

Elmalılı, Araf Suresi, 7/57. ayetindeki, "nihayet o rüzgarlar ağır ağır bulutları az ve hafif bir şey gibi kaldırıp, yüklendiği zaman" ifadesini, ilmî bir hakikati asırlar önce ortaya koyan Peygamber'in peygamberliğine ilmî bir mucize olarak delil getirir.⁹⁵

Elmalılı İsrâ Suresi, 17/59. ayetine, "O ayetlerle (mucizelerle) peygamber göndermekten bizi hiçbir şey alıkoymuş değil, ancak onları öncekiler yalanlamış oldu-

92 Elmalılı, *Tefsir*, IX, 280.

93 Elmalılı, *Tefsir*, I, 469.

94 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VII, 350.

95 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IV, 69.

lar.” şeklinde bir anlam vererek, Kureyş müşriklerinin ‘inadına istedikleri ayetler yani Semud kavmi gibi köklerini kesecek bir azapla yok edilmek’ olduğunu söyler. Böylece Hz. Muhammed’in ümmeti tamamen yok edilecek bir azaba uğratılmayacaktır.⁹⁶

Elmalılı, A'lâ Suresi, 87/6. ayeti bağlamında, Hz. Peygamber’in unutuşunun sürekli olmamasını, Hz. Peygamber’e verilen başka bir mucize olarak görür ve “Birkaç defa bir hikmetten dolayı cüz’i unutmanın vuku bulması da bununla çelişki teşkil etmez” der.⁹⁷

Elmalılı’nın bazı meşhur mucizeler hakkındaki kanaatlerini vermek istiyoruz:

a. İnşikak-ı Kamer

Geleneksel kültürde, Hz. Muhammed’in Kur’an-ı Kerim dışında birçok mucize-sinden bahsedilmektedir. Elmalılı da kendinden önceki âlimler gibi Kamer Suresi, 54/1-2 ayetini delil getirerek, Hz. Muhammed’in en parlak mucizesinin Ay’ı yarması olduğunu söyler. Buna delil olarak da rivayetler ve hadisleri getirir. Ona göre bu ayete, Ay’ın kıyamete yakın yarılacağı anlamını vermek uygun değildir. Elmalılı âlimler ve müfessirlerin, İnşikak-ı Kamer’in Hz. Peygamber zamanında mucize ile vuku bulduğunu icma ile kabul ettiklerini kabul eder ve “Biz artık bunun bizzat meydana gelmiş olduğu hususunda asla şüphe etmez ve niteliğini ancak Allah ve Resulüne havale ederiz. Böyle bir olayın dünyanın her yerinde görülmesi lazım geleceği yolunda ortaya atılmak istenen itirazın dahi, bize göre şüpheyi gerektirecek bir tarafı yoktur. Zira Ay’ın yarılmasını etrafta bulunanlar da görmüşler ve bunu bizzat ifade etmişler.” der.⁹⁸

b. Miraç

Elmalılı’nın Miraç hakkındaki görüşlerine bakacak olursak, onların şimdiye dek süregelen görüşlerden farklı olmadığını görürüz. Miraç hadisesinin aklın idrakinin üstünde olduğuna dikkat çeker. Hz. Peygamber’in bedenen Miraç’a çıktığı kanaatindedir. Bu konuda rivayet edilen hadisleri hiç tenkit etmeden bunu kabul eder ve konuyla ilgili rivayetlere çokça yer verir.⁹⁹ Ona göre bazı âlimler, Mescidi Aksa’ya gidişi ifade eden İsrâ’dan sonrasının ruh ile yapıldığını söylerler. Bazıları da bu konuda şöyle demiştir: “Ruhun iki cesedi vardır. Biri, gayb aleminden gizli bir cesettir ki, onda unsurların bir etkisi yoktur. Biri de görülen alemde yoğun bir ce-

96 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, V, 308-309.

97 Elmalılı, *Tefsir*, IX, 156.

98 Elmalılı, *Tefsir*, VII, 345.

99 Bkz: Elmalılı, *Tefsir*, V, 273-280.

settir ki, unsurlardan meydana getirilmiştir. Hz. Peygamber (s) göğe çıkarken cesedi, madde elementlerinden hepsini kendi küresinde bıraktı ve ancak latîf cesedi ile kaldı ve yüce Allah'ın dilediği yere kadar onunla çıktı. Sonra da o bıraktığı cesede geri döndü.' Bu ifade, miraç meselesinde ruhani tabirinin sadece düşünce ile olan bir yükselme olmadığını anlatmakla beraber, Miracı, sofilerin, ruhun tamamen cesetten soyulması diye ifade ettikleri olay mahiyetinde gösteriyor demektir. Halbuki ruhun bedenden tamamen sıyrılması ümmetin fertlerinden nice adamlarda bile defalarca olduğu nakledile gelmiştir. Ve elbette Hz. Peygamber'in miracının ruhun bedenden sıyrılmasından çok yüksek ilahi bir mucize olduğunda şüphe edilmemesi gerekir."¹⁰⁰

Elmalılı'ya göre "Nurundan yarattığı dostunu (Hz. Muhammed)'i ziyaretine davet etmiş, meleklerinin ileri gelenlerinden gönderdiklerini göndermiş. Cibril, binitinin özengesini, Mikail de yularını tutmuş, nihayet bir sınıra kadar varmış, sonra da noksan sıfatlardan münezze olan yüce Allah, dilediği şekilde o işi kendisi üstlenmiş. Şimdi O Allah'ın dostuna uzun gelecek hangi mesafe ve nurlu cesedine engel olacak hangi cisim düşünebilir?"¹⁰¹

c. Fil Olayı

Elmalılı Fil Olayını da mucizevi bir olay olarak değerlendirir ve şu şekilde açıklar: "Bu şaşkıncu hadise fil ashabı hakkında ne kadar feci ve korkunç bir azap ve hikmet olmuşsa, Mekke ehli hakkında da o nispette ibret alınması gereken büyük ve olağanüstü bir nimet ve Allah'ın kudret alameti olmuştur. Fakat bu, o zaman müşrik olan ve Kâbe'yi putlarla doldurmuş bulunan Mekkelileri korumak için değil, hatta yalnız Kâbe'ye olan ilahi itinadan dolayı da değil, 'Ve tavaf edenler ayakta duranlar, rüku' ve secde edenler için evimi temizle'. (Hacc, 22/26) emri üzere o Beyt (Kâbe)'yi temizlemek tevhide yükseltmek ve ilan etmek için dünyaya gelmek üzere bulunan Muhammed (s)'in zatının doğumuna hazırlık olarak onun şan ve terbiyesine, özellikle ilahi yardımı ifade eden bir rabbanî fiil olduğuna tenbih için surenin başında 'görmedin mi rabbiniz nasıl yaptı?' buyurulmamış 'Rabbini' buyurulmuştur. Ki bunun neticesi iki sure sonra 'Muhakkak ki biz sana kevseri verdik'. (Kevser, 108/1) diye özetlenecektir. Bu şekilde bu sure Peygamber'e ikram, müminlere müjde, kafirleri korkutma ve bilhassa o nimetin kıymetini bilmeyen Kureyş kafirlerini imtihan ile azarlamadır."¹⁰² Yani Elmalılı, bu olayla, yaklaşık elli gün sonra doğacak ve doğumundan kırk yıl sonra risaletle görevlendirilecek olan Hz. Muhammed ve

100 Elmalılı, *Tefsir*, V, 282. Ayrıca Bk. V, 309-310.

101 Elmalılı, *Tefsir*, V, 281.

102 Elmalılı, *Tefsir*, IX, 457.

risalet görevi arasında bir irtibat kurar ve onun hak peygamber olduğuna bunu delil getirir.

6. Hz. Muhammed'in Yüceltilmesi

Birçok peygamber bazı sıfatlarla öne çıkmıştır. Musa (a) Kelîmullah'tır; İsa (a) Ruhullah'tır; Hz. Muhammed (s) ise Habibullah'tır. Elmalılı da Hz. Peygamber hakkında kullanılan bu sifata eserinde yer vermekte ve tefsirinin mukaddimesinde yaptığı duasında Hz. Peygamber için şunları dile getirmektedir: "Sevdin habibini, kâinata sevdirdin. Sevdin de hıl'at-i risaleti giydirdin. Makam-ı İbrahim'den Makam-ı Mahmud'a erdirdin, server-i asfiya kıldın, hâtem-i enbiya kıldın. Muhammed Mustafa kıldın."¹⁰³

Ahzab Suresi, 33/7. ayeti bağlamında Elmalılı, Hz. Muhammed'in bütün peygamberlerden üstün olduğunu vurgulayarak, bu ayette peygamberin isimlerinin zikredilmesinin, onların şanlarına dikkat çekmek için, ilk olarak Hz. Muhammed'in isminin zikredilmesinin ise, onun tâzimi için olduğunu söyler.¹⁰⁴

Âl-i İmran Suresi, 3/164. ayeti bağlamında Elmalılı, "Bütün insanlık alemine bir hidayet tarihi açan ve alemlere halis ilahî rahmet olan böyle yüksek şanlı bir peygamberin ümmeti olan, özellikle sohbet ve arkadaşlık şerefiyle şereflenmiş bulunan müminlere ne mutlu!" diye hitap etmektedir.¹⁰⁵

Fatiha suresinin 1. ayeti bağlamında Elmalılı, Enbiya Suresi, 21/107. ve Kalem Suresi, 68/4. ayetlerini delil getirerek, Hz. Peygamber'i (s), Allah'ın büyük dostu, şanlı peygamberi olarak göstermektedir. Bundan dolayı Allah, onu bu ayetlerle şerefendirip bahtiyar kılarak, "Ruh-i Emin'i = Hz. Cebrail'i ile hakkı mübinini = her şeyi apaçık açıklayan Kur'an-ı Kerim'i indirirken her şeyden önce onun seçimine, islahına ve terbiyesine önem vermiş."tir.¹⁰⁶

Nisa Suresi 4/112. ve 114. ayetlerinin tefsirinde Elmalılı, "... Allah'ın sana lütfu büyük oldu. Şu halde sen, umumi peygamberlik ve tam riyasetle (başkanlık), zâhir ve bâtında hatadan korunmuş olarak hükmedersin ve sana hiçbir şekilde bir zarar gelme ihtimali yoktur." demektedir.¹⁰⁷

103 Elmalılı, *Tefsir*, I, 1.

104 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 296.

105 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 460.

106 Elmalılı, *Tefsir*, I, 61.

107 Elmalılı, *Tefsir*, III, 82.

Tevbe Suresi 9/3. ayetinde geçen “haccı ekber” ifadesi bağlamında Elmalılı, “mutlak manada ekber olan hacc”ın Hz. peygamberin haccı olduğunu söyler. Bununla beraber onu, yalnızca Hz. peygamberin haccına tahsis etmenin doğru olmadığını da vurgular.¹⁰⁸

Elmalılı, Cin Suresi, 72/21-23. ayetlerinde, Peygamber’in duasının müminlerin kalplerine huzur ve sukûn verdiğini dile getirerek, bunun peygambere ait istisnai bir durum olduğunu belirtir ve bu istisnai durumun, Hz. Peygamber’e çok büyük bir şan ve yetki kazandırdığını vurgular.¹⁰⁹

Âl-i İmran Suresi, 3/34. ayetindeki¹¹⁰ Âl-i İbrahim’den muradın, bütün müminler olduğu ifade edilmiş ise de, Elmalılı’ya göre sahih olan, Bakara Suresi, 2/124. ayeti¹¹¹ gereğince, ilahi ahdin içinde olanların, ‘onun zalim olmayan zürriyeti ve özellikle de Hz. Muhammed Mustafa’ olmasıdır.¹¹²

Bakara Suresi, 2/253. ayetini ele alırken Elmalılı, “Peygamberler topluluğu, peygamber olmakta bir ve aynı, çeşitli üstünlüklerle üstün kılınmış olarak özel makamları ile yüksek ve muntazam, düzgün bir topluluk oluştururlar. Bu arada üçü özellikle dikkat çekicidir; ikisi yan, birisi orta ve merkezdir. Bir yanda Kelimullah (Hz. Musa), bir yanda da Hz. İsa, Ruhullah vardır. Ortada kendisi tam olarak belli olduğundan dolayı ismini açıklamaya gerek olmayan belli birisi konulmuştur ki, diğerlerinin birçok derece üstünde yüksek bir Makam-ı Mahmud’u elde etmiştir. Cenab-ı Allah, habibini kendini beğenerek övünmekten ve böbürlenmekten korumak için, İsa’dan önce ve Musa’dan daha yüksek birine ve mesela Hz. İbrahim’e işaret eder gibi, ‘bazısını da birçok derecelerle daha yükseklere çıkardı’ diye şerefleştirmiş de, ‘O da sensin ey Muhammed’ diye açıkça belirtmemiştir, fakat açıkça söylemekten daha belîğ (belâgatlı) belirleme takısı ile (ahd) iltifat göstermiştir.”¹¹³

7. Kur’an’da Hz. Muhammed’e Yönelik Hitaplar

Elmalılı Ahzab suresinin ilk ayetinin “Ey Peygamber!” hitabıyla başlamasının nedeninin, kafir ve münafıklara karşı ilk önce Peygamber’i desteklemek için oldu-

108 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IV, 270.

109 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 386.

110 “Gerçek Allah, Adem’i ve Nuh’u ve Âl-i İbrahim’i ve Âl-i İmrân’ı süzdü: âlemîn üzerine ıstıfa buyurdu.”

111 “Şunu da hatırla tutun ki, bir vakit İbrahim’i Rabbi bir takım kelimat ile imtihan etti, o onları itmam edince, ‘ben seni bütün insanlara İmam edeceğim’ buyurdu; ‘ya Rabbi, zürriyetimden de’ dedi. Buyurdu ki, ‘benim ahdime zalimler nail olamaz.’”

112 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 355.

113 Elmalılı, *Tefsir*, II, 149-150.

ğunu söylemektedir. Çünkü bu surede onların Peygamber'e karşı dedikodularına neden olacak bazı hükümler ve ilahi emirler indirilecektir.¹¹⁴

Elmalılı'ya göre, Tahrim Suresi, 66/1. ayetindeki "Ey Peygamber!" nidası, Hz. Muhammed (s) için bir ta'zim hitabıdır. Böyle olmakla beraber, bu ihtardan asıl maksat, kendi şahsı itibarıyla değil, nübüvvet vasfı itibarıyla ümmete tebliği istenen hüküm olduğuna işaretler.¹¹⁵

Elmalılı'ya göre Müzzemmil Suresi, 73/1. ayetinde geçen "Ey örtünen!" hitabı da, öncelikle Hz. Peygamber'in dikkatli ve uyanık olmasına yönelik bir davet ise de, "Bazıları bu hitabın, işin öneminden dolayı 'ne yatıyorsun?, niye gizleniyorsun?, niye zayıf davranıyorsun?, kalk!' gibi bir tür taşlama ve azarlama biçiminde bir şiddet hitabı olduğunu; bazıları da 'gönül okşama' manasıyla bir teşvik ve gayrete getirme hitabı olduğunu söylemişler ve böyle olmasının Peygamberlik makamına daha uygun olacağı düşünmüşlerdir."¹¹⁶

8. Hz. Muhammed'in Gaybı Bilmesi

Hz. Peygamber'in gayb bilgisi veya Kur'an dışı vahiy olup olmadığı konusu da, çok tartışıla gelen konulardan biridir. Elmalılı, Kur'an dışı vahiy olup olmadığı konusuna doğrudan temas etmemekle beraber, meseleyi ele alışının onun kanaatini yansıttığını düşünmekteyiz. Ki o da, Allah'ın kendisine bildirdikleri bildiği şekildedir.

Elmalılı Cin Suresi, 72/24-27. ayetlerinde mutlak gaybın yalnızca Allah'ın bildiğini, elçilerinin ise Allah'ın onlara bildirdiği kadarını bildiklerini söylemektedir. Allah bazı şeyleri elçilerine bildirir fakat bu onların gaybı bildikleri anlamına gelmez, sadece kendilerine haber verilenleri bilmiş olduklarını söylemektedir.

Aynı ayetler (Cin Suresi, 72/24-27) bağlamında Elmalılı, gaybın ne demek olduğunu ve Hz. Muhammed'in gaybı bilip bilmediği konusuna vurgu yapmaktadır. Gayb: "duygu ve ilimde veya varlık âleminde hazır olmayan demektir." Birçok şey varlık âleminde hazır olduğu halde birbirine nazaran gaib durumdadır. Örneğin; Bir kimsenin kalbinde olan şey kendine göre hazır olduğu halde başkasına göre gayb olur ve o kalp onun, başkasına göre gaybıdır. Zira Bakara Suresi, 2/3. ayetindeki "gayba inanırlar" ifadesi, başka bir anlamda "kalbe inanırlar" diye tefsir edilmektedir. Ama insanın gaybı mutlak değil, izafi gaybıdır. Yani başkasına göre

114 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 293.

115 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 147.

116 Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 393.

gaybtır. Allah hem mutlak hem de izafi gaybı bilir. Allah'a göre gayb yoktur. Allah mutlak gayb olanı ve kendi ilmini kimseye bildirmediğinden dolayı insan, cin, melek ve başka hiçbir varlık mutlak gaybı yakinen bilmez. Ancak bu durum izafi gayba dair bazı bilgiler edinilmesine ve rüya, ilham, keramet ya da gizli bazı nedenlerle mutlak gabya ilişkin bazı şeyler sezilebilmesine aykırı değildir. Bununla birlikte bunlar kesin bir ilim olamaz. "Allah henüz vücuda çıkarmamış olduğu gaybını kimseye açmaz, açığa çıkarmaz, ancak elçileri içinde seçip dilediği bir elçi hariç." (Cin, 72/26-27) Dilerse ona gaybından bazı şeyleri açar. Henüz varlık âlemine gelmeyen şeyleri açıkça bildirir. Bunlar onun ya elçiliğın ilkeleri ve delilleri olan mucizeleri veya yükümlülükleri, hükümleri ve yaptırımları gibi elçiliğın temelleri ve gayeleriyle ilgili bilgiler olur. Bu durumda da yine o elçi gaybı bilmiş olmaz. Kendisine haber verilmiş, bildirilmiş olanı bilir."

"Onlar (melekler), o ilahi sözler indirilip açıklanırken ona gizli bir şey katılması; cin, şeytan gibi sokulup aldatabilecek diğer yaratıklar tarafından bir müdahale ve karışma olmaması için gözetir, sokulmak isteyenleri yukarıda açıklandığı üzere ateşi andırır kıvılcımlarla yakarlar. Onun için Allah kelamı, gizli bir noktası kalmaksızın, elçiye açık bir biçimde, korunmuş olarak gelir. Bu nedenle o sırada cinler ve şeytanlar ona bir şey karıştıramaz. Ancak o gözetleyicilerin dizilişinden uzaktan uzağa sezer, kulak hırsızlığı türünden bir şey çalmak ve bununla kâhinlik yapmak için sokulmaya çalışırlar. Lakin yanaşı verenler, onları yakacak bir alev, apaçık bir kıvılcım ve delip geçen parlak ışık ile taşlanıp uzaklaştırırlar ki, bu özellik, Hz. Muhammed'in Peygamberliğine mahsus olan şıhab (parlak alev) mucizesidir."¹¹⁷

Elmalılı, tefsirinde, gaybla ilgili ayetlerin tamamında yukarıdaki kanaatini serdetmekle beraber, Allah Resulu'nün bir hutbesini ele aldığı bir makalesinde Resulullah'ın irtihalinin kendisine Allah tarafından vahiy ve telkin olunduğunu ve böylece öleceği zamanı anladığını ifade etmektedir.¹¹⁸

9. Hz. Muhammed'in Şefaati

Elmalılı, Hz. Muhammed'in kıyamet gününde ümmetinin günahkârlarına şefaateceği anlayışını benimseyerek şöyle demektedir: "O zat-ı Muhammedi'nin Allah katında öyle yüksek bir değeri, derecesi ve makamı, öylesine yüce bir sıdk u emaneti vardır ki, Allah huzurunda mü'minler için sıdk ile şefaatecek ve önlerine düşüp cennetlere ve O Melik-i Muktedir katındaki sıdk makamına vasıl olmalarına

117 Elmalılı, *Tefsir*, VIII,386-388. Ayrıca Bk. 3/431-432, 4/183-185, 465-466 ayetleri.

118 Bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, "Hutbe-i Peygamberî", *Makaleler I*, Haz. Cüneyd Köksal-Murat Kaya, Kitabevi Yay., İstanbul 1997, s. 15, 18.

rına kadar onlara önderlik yapacak, rehberlik edecektir.”¹¹⁹

Elmalılı, şefaatin ancak Allah’ın izni ile olabileceğini ve onun izni olmaksızın katında hiç kimsenin şefaate edemeyeceğini bu yüzden insanların Allah’tan başka medet umdukları şeylerin kıyamette kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını ifade etmektedir.¹²⁰ Ayrıca Allah’ın Hz Muhammed’e şefaate etmesi için izin isteme yetkisini bahsetmiş olduğundan ve ona Allah tarafından “makamı Mahmud”un yani “şefaate uzma”nın verileceğinden bahsetmektedir.¹²¹ Hatta Duha Suresi, 93/5. ayetinin tefsirinde “râdiye-merdiye makamları”nın da “makam-ı mahmud” olduğunu söylemektedir.¹²²

Elmalılı, Nebe Suresi, 78/38. ayetinde, kıyamet günü Allah katında konuşmaya izin verilmekten maksadın, konuşmaya mâlik olmak değil; konuşmanın, izin verilmesi ile olacağını kanaatindedir. Bu izin de, şefaate kapısının açılışı anlamındadır ki, Allah’a yakın kullar bu şekilde şefaate edebileceklerdir. Hatta İsrâ Suresindeki, ‘Rabbinin seni Makam-ı Mahmud’a göndermesi yakındır.’ (İsrâ, 17/79) ayetinde beyan olunan bu makam, ilk önce genel şefaate izinli olan Resulullah (s)’ın Makam-ı Mahmud’udur. Özel şefaate izinli ise bundan sonra gerçekleşebileceğini ifade etmektedir.¹²³

Elmalılı Bakara Suresi, 2/48. ayetinin tefsirinde de, ayetteki, “o gün kimseden şefaate kabul olunmaz” hükmünün, kendilerine peygamberlerinin şefaate edeceğini ileri süren Beni İsrâil’in iddialarının reddine yönelik olduğunu ifade eder. Zira şefaate, Allah’ın izni ile olur.¹²⁴

10. Hz. Muhammed’in Hata Yapması, Uyarılması, Tevbe Etmesi

Peygamberler Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir. Onlar Allah’tan almış oldukları mesajları insanlara aktarır, onları insanlara açıklama gibi nübüvete dair görevleri bulunmaktadır. Ama unutulmamalıdır ki, her şeyden evvel onlar da bizler gibi birer beşerdirler. Bu yönleri de dikkate alınca onların yalnızca vahiyle yönlendirilmediklerini, karşılaştıkları herhangi bir durumda kendi iradele-

119 Elmalılı, *Tefsir*, IV,441. Ayrıca Bk. Elmalılı M. Hamdi Yazır, “Müslümanlık Mânî-i Terakkî Değil, Zâmin-i Terakkîdir”, *Makaleler I*, Haz. Cüneyd Köksal-Murat Kaya, Kitabevi Yay., İstanbul 1997, s. 96.

120 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 499, I, 292.

121 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IV, 441, II, 156.

122 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, IX, 272-273.

123 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 503-504. Ayrıca Bk. I,75.

124 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, I, 292. Ayrıca bk. Ahmet Akbulut, “M. Hamdi Yazır’da Kelâmî Problemler”, *Elmalılı Semp.*, ss. 265-280, s. 277.

rini kullandıklarını daha rahat idrak edebiliriz. Hz. Peygamber'in hayatına baktığımızda onun da bizler gibi beşeri özellikleri olduğunu görmekteyiz. Zaman zaman hata yapan biri olarak, bu hatasının bazen arkadaşları tarafından ikaz edildiğini, bazen de kendisinin farkına vararak düzelttiğini görmekteyiz.

Bazı durumlarda Hz. Peygamber'in diğer insanlar gibi gaflete düşüp insanları incittiği de olmuştur.¹²⁵ Bu bağlamda Elmalılı, Sebe Suresi, 34/50. ayetini tefsir ederken, Hz. Peygamber'in kendi içtihadı ile hüküm verdiği konularda, hata yapabileceğini belirtir.¹²⁶ Elmalılı'ya göre, Peygamberimizin içtihadında hata etmesi de mümkündür, ancak bu durum vahiyle düzeltilir ve devam etmezdi. Onun içtihadının diğer insanlarınkinden farkı da budur.¹²⁷

Elmalılı, Tevbe Suresi 9/117. ayeti delil göstererek peygamberin tevbesine değinmiştir: "Allah Teala'nın bir kuluna tevbesi, o kulunu bir halden daha yüksek bir hale getiren ilahi rücu' demektir. Bu mana dilimizdeki ifade şekliyle, Allah'ın o kuluna inayet ve rahmetiyle nazar etmesi demek olur. Bu ise, günah halinden taat haline döndürmek anlamına bir rücu' olabileceği gibi, bir taat halinden daha yüksek bir taat haline rücu' da olabilir ki, bu ayette peygambere tevbesi böyledir."¹²⁸

Ayrıca Kalem Suresi, 68/48. ayeti bağlamında Allah'ın kendisinden Yunus peygamber gibi sabırsız olmamasını, Allah'ın hükmüne sabretmesini ve yarınki hükmünü gözetmesini istediğini belirtmiştir.¹²⁹

11. Hz. Muhammed'i Teselli Ayetleri

Daha önce de değindiğimiz gibi peygamberlerin Allah'tan alarak getirmiş oldukları mesajlar, kavimleri tarafından sert tepkilerle karşılanmış ve peygamberler onlarla mücadelelere girmişlerdir. Bu uğurda bazıları canlarını vermiş, bazıları dayanamayıp umutsuzluğa düşmüş, fakat hepsi tüm sıkıntılara göğüs germiştir. Peygamberimiz de davası uğrunda daha önceki peygamberler gibi ağır imtihanlardan geçmiştir. Ama Allah, önceki peygamberlerde olduğu gibi, yine elçisini karşılaştığı bu zor durumlarda yalnız bırakmamıştır. Elmalılı'ya göre bunu, Kuran'da peygambere yönelik olan bazı teselli ayetlerinde de görebiliriz (Âl-i İmran, 3/185,

125 Örnek olarak bk. Abese, 80/1-10, Elmalılı, *Tefsir*, IX, 529-531.

126 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 369.

127 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 454.

128 Elmalılı, *Tefsir*, IV, 418.

129 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VIII, 293.

Fatır, 35/4).¹³⁰

12. Hz. Muhammed'in Ailesi ve Evlilikleri

Günümüzde oryantalistlerin ve ateistlerin en fazla soru ve tenkit yönelttikleri konuların başında Hz. Peygamber'in evlilikleri gelmektedir. Genellikle bu yaklaşımların anakronik olduğunu, olayların kendi tarihsel bağlamından koparılarak ele alındığını ve burada ön yargılı yaklaşımların sergilendiğini görebiliriz.

Halbuki meselenin diğer bir cephesi de vardır ki, Elmalılı da oraya dikkat çeker ve Ahzab Suresi, 33/32. ayetinin tefsirinde, Hz. Peygamber'in eşlerinin, diğer kadınlarda bulunmayan bir takım nitelikler taşıdıklarına ve Peygamberlerin en hayırlısının hanımları olmaları hasebiyle ayrıcalıklı olduklarına değinir.¹³¹

Ahzab Suresi, 33/50. ayetinin tefsirinde ise Elmalılı, Hz. Muhammed ile mehirsiz olarak nikahlanmaya razı olan kadınların, ona helal kılındığına değinmiş ve Meymune bt. Haris, Havle bt. Hakim gibi bazı isimlerin peygamberle bu şekilde nikahlandıklarını da örnek vermiştir. Ama İbn Abbas'ın da Hz. Peygamber'in bu şekilde hiçbir kadınla evlenmediği kaydını eklemiştir.¹³²

Elmalılı, hanımları arasında nöbet izlemenin peygamberimiz için vacip olmayıp, kendi dilemesine bırakıldığına da dikkat çekmektedir.¹³³

Akbulut da bu bağlamda, Elmalılı'nın Hz. Peygamber'in peygamberliğini kabul etmeyen Hıristiyan gruplarının, Hz. Peygamber'in çok evlenmesini dillerine doladıklarını, 'Eğer Muhammed peygamber olsa idi, böyle kadınlarla meşgul olup evlad ve iyal ile uğraşır mı idi? Yahya ve İsa peygamberler gibi kadınlardan uzak durması gerekir idi', dediklerini belirtip, Elmalılı'nın, onların söz konusu iddialarını şöyle çürüttüğünü belirtmektedir: "Yahya ve İsa (a)'dan önce gelen ve Hıristiyanların da peygamberliklerini kabul ettikleri peygamberlerin; mesela Musa, İbrahim, Nuh ve Adem'in evlendiklerini Tevrat ve İncil de bildirmektedir. Görülüyor ki, bu iddia bizzat 'Hıristiyanlığı kökünden inkar etmektir'. Hatta o, cevabını biraz daha genişleterek şu biçimde sürdürmektedir: 'Ahdî Ceditte zikredilen 'peygamberlerin çoğu bir değil, müteaddit ve hatta Davut (a) gibi bazıları yüze kadar zevcelerle' evlenmişlerdir, o halde Hz. Peygamber'in çok evliliğini gerekçe göstererek, onun peygamberliğine karşı çıkmanız, inandığınız Hıristiyanlık açısından da tutarlı de-

130 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, II, 476, VI, 374.

131 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 309.

132 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 327.

133 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 328.

ğildir.”¹³⁴

13. Garanik Olayı

Elmalılı, bazı alimlerce Hz. Peygamber döneminde vuku bulduğu kabul edilen Garanik olayına¹³⁵ da değinmiştir. Aslında alimlerimizin bu olayı anlatmalarının temel sebebi, Kur’an’ın korunmuşluğuna olan vurgularını teyit içindir. Ancak mesele daha başka polemiklere yol açmış, şeytanın vahye müdahalede bulunabileceği iddia edilmiştir. Bu konuda yapılan yayınlar ve verilen cevapların yeterli olduğunu düşünmekteyiz.

Necm Suresi, 53/19-25. ayetlerinin tefsiri esnasında Elmalılı, “Lat, Menat, Uzza adlı putların kelime olarak nereden geldikleri, hangi anlamı taşıdıkları ve hangi bölgede bulduklarına temas ederek, ‘Ve Menâte’s-sâlisete’l-uhrâ’dan sonra ilave edilen kısmın Hz. Peygamber’den sadır olmadığını, O’nun vahiy tebligatında şeytani bir ilkanın bulunamayacağını, iddia edilen sözün esas itibariyle müşriklere şeytanın bir ilkası olduğunu ifade eder.”¹³⁶

14. Dini Tecdid İçin

“Cenabı Allah her yüz sene başında, yani her asırda, bu ümmete dinini yenileştirecek adam veya adamlar gönderecektir.” hadisi¹³⁷ bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber’den bugüne kadar geçen uzun zaman aşımının menfi neticelerinden sakınma ve kurtulmanın yoluna ve bunun nasıl yapılacağına temas etmiştir. Ona göre, “her asır başında, dinimizin yenilenmesini beklemek hakkımız ve bu yeniliği yapacak olana nail olabilmek için çalışmak vazifemizdir. Biz vazifemizi idrak edersek, Cenabı Allah da vadini yerini getirecektir. Bu suretle, zaman geçmesi sıkıntısından kurtulmuş olacağız. Peygamberlik nuru uzaklaştıkça biz ona yaklaşıcağız ve bu sayede hassasiyetimizi muhafaza ederek neşveden neşveye koşacağız.”¹³⁸

134 Akbulut, s. 272. Ayrıca bk. Elmalılı, *Tefsir*, VI, 320.

135 Garanik olayı hakkında yazılmış bazı makaleler için Bk. Aksekili Ahmed Hamdi, “Hâtemü’l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi”, Sadeleştiren: M. Hayrı Kırbaoğlu İslami Araştırmalar, 1992, Cilt: VI, Sayı: 2, ss. 125-141 ve Sayı: 3, ss. 199-207; İsmail Cerrahoğlu, “Garânik Meselesinin İstismarcıları”, *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1981, Cilt: XXIV, ss. 69-91; Sabri Hizmetli, “Garânik Meselesi Üzerine”, İslami Araştırmalar, 1989, Cilt: III, Sayı: 2, ss. 40-58; Sevgi Tütün, “Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garanik Olayına Bakışı”, *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2012, Cilt: XVI, Sayı: 1, s. 587-613.

136 Bk. Elmalılı, *Tefsir*, VII,307-314. Ayrıca Bk. Hüseyin Algül, “Hak Dini Kur’an Dili Tefsirinde İslam Tarihi Dokümanlarının Değerlendirilişi”, *Elmalılı Semp.*, s. 223.

137 Ebû Dâvud, *Sünen*, Melâhim, 1.

138 Elmalılı M. Hamdi Yazır, “Dibâce”, *Mezâhib ve Mezâhib Metafizik ve İlâhiyât*, P. Janet-G. Seailles, Çev. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Eser Yay., İstanbul 1978, s. L. Ayrıca Bk. Mehmet S. Aydın, “Elmalılı’da ‘Teceddüd’ Fikri”, *Elmalılı Semp.*, ss. 299-305; Hasan Onat, “Elmalılı Hamdi Yazır’ın Anlayışı ve Mezheplere Bakışı”, *Elmalılı Semp.*, ss. 140-151; Recep Kılıç, “Dibace (Önsöz)”, *Elmalılı Semp.*, ss. 49-84 s. 75-80.

Yani Elmalılı, toplumun zaman olarak Hz. Peygamberden uzaklaştığını, ancak bu uzaklaşmanın getireceği kötü neticeleri telafi etmek için kendi alimlerimizi kendi çağımıza göre yetiştirmemiz gerektiğini söylemektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın eserleri incelendiğinde, onun İslami ilimlerin tümüne vakıf, hemen her problemin farkında, oryantalist ve ateistlerin iddialarından haberdar ve yüksek seviyede, din, dil ve tarih bilincine vukufiyetini çok açık bir şekilde görmek mümkündür. Makaleleri ve konumuz açısından bize tüm malzemeyi sunan Tefsiri üzerinde yaptığımız incelemede, şu hususların kendini gösterdiğine kanaat getirmektediriz:

1. Elmalılı, Hz. Peygamber'i tefsirinin ilgili yerlerine bolca sokmuştur.
2. 'Kur'an'ın tefsirinde Hz. Peygamber'e başvurma' ilkesini tüm tefsirinde uygulamıştır.
3. Tefsiri, "Fatıha'dan Nas'a" türü klasik tefsirlerin tüm özellik ve zaafalarını taşımaktadır.
4. Klasik İslami ilimleri ve Ulumu'l-Kur'an hususundaki tatbikatta, klasik dönem alimleriyle aynılık derecesinde örtüşmektedir.
5. Klasik anlayışlara ve yaklaşımlara itiraz ve tenkidi oldukça azdır.
6. Düşünce biçimi, İslam tasavvuf geleneğinin egemenliği altındadır.
7. Tefsir yaptığı her seferinde, ilmî yetenek ve yeterliğini görmek mümkündür.
8. Genel olarak klasik dönem alimlerinin Hz. Peygamber algısının, Elmalılı için de geçerli olduğu görülmektedir.
9. Hz. Peygamber hakkında Elmalılı'da dikkatimizi çeken en önemli şey, onun, birçok açıdan diğer peygamberlerden üstünlüğünün çok yerde ve ısrarla vurgulanmasıdır.
10. Elmalılı'ya göre de, kâinat Hz. peygamber'in hatırına yaratıldığı için, her husta onun devreye sokulması, alakasız görünen birçok konuda bile, ona atıf yapılması, Elmalılı için son derece normaldir.
11. Onun üstünlüğü ve kusursuzluğu o kadar açıktır ki, hakkında yapılabilecek her türlü abartı ve övgü, zaten doğru gibidir.

12. Her türlü mucize gösterebilir, şefaathaklı vardır, diğery peygamberlerin gönderilişibile onun içindir, gaybı bilebilir, doğumundan önce vuku bulan birçok olay dahi onun peygamberliğinin mucizesidir.

13. Tüm peygamberlerin tartışmasız en büyüğü ve en önemlisi olduğu için, onun imanı gibi çektiğı sıkıntıları da, sorumluluğı da, yükü de ona göredir.

14. O kulluğun zirvesini, ahlakın yücesini, örneklenmenin en iyisini ve müjdelenenmenin esasını temsil eder.

15. Hz. Peygamber de, Allah gibi Şâri'dir, yanlış içtihadı düzeltilir, risaleti insanlara ve cinlere şamildir.

16. Hz. Peygamber, peygamberliğinden önce de, her türlü şirk ve pislikten uzak kalmıştır.

17. Onun için ömürde bir defa da olsa, salavat getirmek farzdır.

18. Kur'an'da Hz. Peygamber'e yönelik hitaplar, onu tekrim ve destek içindir.

19. Ailesi, Hz. Peygamber'in özel durumuna binaen, diğery sahabeye göre bazı özellikler taşır.

20. Elmalılı tefsirinin her yerinde, geleneksel ilmî çizgi ve havayı yüksek seviyeden aksettirmektedir.

Kısaca Elmalılı'nın Hz. Peygamber algısı, klasik dönem alimlerinin algısıyla aynılık arz etmektedir. Bu da tasavvufi anlayışla beslenmiş, abartmacı ve yüceltmececi bir yaklaşımdır. O, rivayetleri tenkitsiz ve sorgulamasız kabul ettiği için, Hz. Peygamber hakkında orijinal değil, geleneksel, sıradan ve müsellemler kanaatler serdetmektedir. Çok yerde ayetler ve olaylar arasında ilgisiz ve gereksiz bağlantılar kurarak, anlamsız ve zorlamalı çıkarım ve aşırı abartılar yaparak, Allah Resulü'nü övmeye ve yüceltmeye çalışmaktadır.

Kaynakça

- Abdulcelil İsa, *Peygamberimiz'in İctihadları*, (çev. H. Merttürkmen A. Öztürk), İstanbul 1976.
- Ahmed b. Hanbel, *Müsned*.
- Akbulut, Ahmet, "M. Hamdi Yazır'da Kelâmî Problemler", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 265-280.
- Aksekili Ahmed Hamdi, "Hâtemu'l-Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi", (Sadeleştiren: M. Hayrı Kırbaşoğlu), *İslami Araştırmalar*, 1992, Cilt: VI, Sayı: 2, ss. 125-141 ve Sayı: 3, ss. 199-207.
- Albayrak, Halis, "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 152-168, s. 155 (*Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1993, Sayı: XXXIV, ss. 155-173).
- Algül, Hüseyin, "Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde İslam Tarihi Dokümanlarının Değerlendirilişi", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 221-230.
- Aydın, Mehmet S., "Elmalılı'da "Teceddüd" Fikri", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 299-305.
- Aytemür, Cemaleddin, *Kutsal Kitaplarda Hz. Muhammed*, Ayışığı Yay., İstanbul 2004.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2000.
- Buhârî, *Sahih*.
- Canan İbrahim, *Kutub-i Sitte Tercüme ve Şerhi*, Akçağ Yay., Ankara 1988.
- Cerrahoğlu, İsmail, "Garânik Meselesinin İstismarcıları", *Ankara Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1981, Cilt: XXIV, ss. 69-91.
- Cevizci, Ahmet, *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., 6. baskı, İstanbul 2005.
- Çelik, Muhammed, "İşârî Tefsirin Sınırları ve Elmalılı Hamdi Yazır'da İşârî Tefsir", *Dicle Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2002, Cilt: IV, Sayı: 2, ss. 1-28.
- Çiftçi, Kemal, "Tarihsel Süreç-Doğa Süreci Ayrımı ve "Tarih" in İnşa Edilmesi", *Muğla Üniv. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi (İLKE)*, Bahar 2008, Sayı: 20, ss. 81-93.
- Dârimî, *Sünen*.
- Doğanay, Süleyman, *Hadis Rivayetinde Ravi Tasarrufları ve Doğurduğu Sonuçlar* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniv. Sosyal Bilimler Enst.,

Kayseri 2006.

Ebû Dâvûd, *Sünen*.

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, 4-6 Eylül 1991, TDV Yay., Ankara 1993.

Hizmetli, Sabri, "Garânîk Meselesi Üzerine", *İslami Araştırmalar*, 1989, Cilt: III, Sayı: 2, ss. 40-58.

İnceoğlu, Metin, *Tutum-Algı İletişim*, Elips Yay., Ankara 2004.

İslamoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed -İki Tasavvur Bir Gerçek*, Düşün Yay., İstanbul 2005.

Kara, Mustafa, "Hak Dini Kur'ân Dili'nde Tasavvuf Kültürü Üzerine-Hira'dan Viyana'ya Bir Çizgi-", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 231-240.

Karslı, İbrahim H., "Çeviri Kuramları Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Yöntemi", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2005, Cilt: IX, Sayı: 1, ss. 231-255.

Kaya, Osman, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed'in Geleceğini Müjdeleyen Haberler ve Kur'an'da Bu Haberlere Yapılan Atıflar", *Harran Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2004, Sayı: 13, ss. 171-198.

Kaya, Remzi, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 1994, Cilt: VI, Sayı: 6, ss. 221-240.

Kılıç, Recep, "Dibace (Önsöz)", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 49-84.

Kiraz, Celil, "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2001, Cilt: X, Sayı: 1, ss. 231-260.

Kutsal Kitap, Yeni Yaşam Yay., İstanbul 2011.

Macit, Muhlis, "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Bir Gazeli Etrafında", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 331-334.

Mâlik, *Muvattâ*.

Müslim, *Sahih*.

Nesâî, *Sünen*.

Onat, Hasan, "Elmalılı Hamdi Yazır'ın Anlayışı ve Mezheplere Bakışı", *Elmalılı Sempozyumu*, ss. 140-151.

Robins, Kevin, *İmaj-Görmenin Kültür ve Politikası*, Ayrıntı Yay., İstanbul 1999.

- Şimşek, Hasan, *21. Yüzyılın Eşiğinde Paradigmalar Savaşı: Kaostaki Türkiye*, Sistem Yay., İstanbul 1997.
- Şimşek, Murat, İslam Hukukunda Bağlayıcılık Bakımından Hz. Peygamber'in İctihad *ve Tasarrufları*, TDV Yay., Ankara 2010.
- Tirmizî, *Sünen*.
- Tosh, John, *Tarihin Peşinde*, çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1997.
- Tütün, Sevgi, "Yirminci Yüzyıl Müfessirlerinin Garanik Olayına Bakışı", *Cumhuriyet Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi*, 2012, Cilt: XVI, Sayı: 1, ss. 587-613.
- Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, Yediveren Yay., Konya 2001.
- Vidyarthi, A. H. -U. Ali, *Zerdüşt, Hindu, Budist Doğu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed*, (çev. Kemal Karataş), İnsan Yay., İstanbul 1994.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, "Dîbâce", *Mezâhib ve Mezâhib Metafizik ve İlâhiyât*, P. Janet-G. Seailles, (çev. Elmalılı M. Hamdi Yazır), Eser Yay., İstanbul 1978.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, "Müslümanlık Mânî-i Terakkî Değil, Zâmin-i Terakkîdir", *Makaleler I*, (Haz. Cüneyd Köksal-Murat Kaya), Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- Yazır, M. Hamdi, "Hutbe-i Peygamberî", *Makaleler I*, (Haz. Cüneyd Köksal-Murat Kaya), Kitabevi Yay., İstanbul 1997.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili I-X*, Azim Yay., (Sad. İsmail Karaçam vdd.), İstanbul 1992 (Zaman Gazetesi).
- Yıldırım, Ahmet, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, 2. Baskı, TDV Yay., Ankara 2009.
- Yıldırım, Suat, "Yazır ile Nursi'nin Müteşabih Ayetleri Anlamaya Katkıları", *Usul*, Cilt: I, Sayı: 1, 2004, ss. 49-68.